

Fräntorps Folkets Hus

Drömmen om ett hus och vägen dit

Åse-Lill Törnqvist

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR KULTURVÅRD

2007:26

Fräntorps Folkets Hus

Drömmen om ett hus och vägen dit

Åse-Lill Törnqvist

Handledare: Nanne Engelbrektsson

Examensarbete, 10 poäng
Bebyggelseantikvariskt program

UNIVERSITY OF GOTHENBURG

Department of Conservation
P.O. Box 130
SE-405 30 Göteborg, Sweden

<http://www.conservation.se>

Tel +46 31 7864700
Fax +46 31 7864703

Program in Integrated Conservation of Built Environments

Graduating thesis, BA/Sc, 2007

By: Åse-Lill Törnqvist

Mentor: Nanne Engelbrektsson

‘Peoples House’ in Fräntorp, The dream about an own building and the way it became true.

Abstract

The purpose of this essay is to describe a local collective dream, and the process behind the construction of a Peoples House, (Folkets Hus) in Fräntorp, a working class district in Härlanda in Gothenburg. The movement of Peoples House is a phenomenon closely related to the labour-movement in Sweden in turn of the 1900th century. When the labour-movement started to organise itself, a need for prerequisites to arrange meetings and have education came up. There were also a lack of meeting places for the working people to come together for enjoyment, such as dance and theatre. To solve this problem the labour-movement gathered to build and to manage their own houses that corresponded to their special needs. This became known as the *Peoples House-movement*, and still today this is an active movement.

The main source of knowledge for this study is the fairly untouched archive of *Fräntorps Folkets Hus Förening*, and *Fräntorps Egnahemsförening*. Basic information and knowledge also is collected from literature studies, and from interviews.

In the first part of this study a short summary of some of the national movements in Sweden, of relevance for the issues of this paper, is given. In particular, the movement of Peoples House is described. In the following part there is a depiction that especially describes the situation and the local conditions that resulted in the building of a Peoples House in Fräntorp.

The way to an own Peoples House in Fräntorp were long and sometimes difficult. The Second World War with rationing, lack of building material and other problems made the project drag out of time, and it took sixteen years until the house became a reality. The 3rd of September 1954, the grand opening took place, and the inhabitants in Fräntorp had got their eagerly awaited house of their own. Even today Peoples House is an important asset for the people and for the associations in Fräntorp.

Title in original language: Fräntorps Folkets Hus. Drömmen om ett hus och vägen dit

Language of text: Swedish

Number of pages: 40

Keywords: labour movement, Peoples House, idealistic work

ISSN 1101-3303

ISRN GU/KUV—07/26--SE

Förord

Jag vill rikta ett stort tack till Erik Johannesson ordförande i Fräntorps Folkets Hus Förening och till Sven Andersson ordförande Fräntorps Egnahemsförening som låtit mig titta på och använda mig av föreningarnas arkivmaterial.

Jag vill även tacka Bengt Åke Johansson för en intressant historieskildring samt för fotografier och annat intressant material. Tack även till Thore Svanstedt som bidragit med information om Fräntorp och dess historia. Tack även till Roland och Ingrid Sundström som i ett tidigt skede av uppsatsskrivandet kunde svara på mina frågor.

Till sist ett stort och hjärtligt tack till Nanne Engelbrektsson som med engagemang och stort tålamod hjälpt mig genom uppsatsskrivandet. Från första stund, och genom hela processen, trodde du på mig, vilket har gjort detta arbete möjligt.

Åse-Lill Törnqvist 22 september 2007

Innehållsförteckning

DEL 1 INLEDNING	6
<i>Bakgrund</i>	6
<i>Syfte och målsättning</i>	6
<i>Frågeställningar</i>	7
<i>Metodik och material</i>	7
<i>Källkritik</i>	8
<i>Tidigare forskning</i>	9
<i>Teoretisk referensram</i>	9
<i>Avgränsningar</i>	10
<i>Uppsatsens uppläggnig</i>	10
DEL 2 FOLKRÖRELSENA OCH FOLKETS HUSRÖRELSEN	11
INLEDNING	11
<i>Folkrörelserna</i>	11
<i>Väckelsen eller frikyrkorörelsen</i>	11
<i>Nyktethetsrörelsen</i>	11
<i>Arbetarrörelsen</i>	12
<i>Folketshusrörelsen</i>	12
<i>Egnahemsrörelsen</i>	13
SAMMANFATTNING	14
DEL 3 FRÄNTORPS FOLKETS HUS	15
INLEDNING	15
<i>Fräntorps gård</i>	15
<i>Bildandet av Fräntorps Egnahemsförening</i>	15
<i>Tanken väcks om en egen samlingslokal Fräntorp</i>	16
<i>Bildandet av Fräntorps lokalförening u.p.a.</i>	17
<i>Föreningen växer och byter namn</i>	18
<i>Bildandet av Fräntorps andelstvätt</i>	18
<i>Fester och andra aktiviteter för en grundplåt till bygget</i>	20
<i>Tillståndsprocessen</i>	22
<i>Byggprocessen</i>	23
<i>Invigning av Fräntorps Folkets Hus</i>	25
SAMMANFATTNING	26
DEL 4 AVSLUTANDE DISKUSSION	27
SAMMANFATTNING	30
<i>Epilog</i>	31
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	32
OTRYCKTA KÄLLOR	32
TRYCKTA KÄLLOR OCH LITTERATUR	33
ÖVRIG LITTERATUR	34
ILLUSTRATIONSFÖRTECKNING	35
BILAGOR	36
<i>Bilaga 1 Orienteringskarta</i>	36
<i>Bilaga 2 Intervjufrågor</i>	37
<i>Bilaga 3 Ritningar och byggnadsbeskrivning</i>	38

Del 1 Inledning

Bakgrund

Denna kandidatuppsats är ett moment i det Bebyggelseantikvariska programmet vid Institutionen för Kulturvård, Göteborgs Universitet.

Jag valde att skriva om Fräntorps Folkets Hus som ligger i Härlanda i östra Göteborg (Bilaga 1). Valet av objekt föll sig naturligt dels då jag själv är bosatt i Fräntorp sedan år 1991, dels för att Fräntorps Folkets Hus Förening 2006 fick en helt ny styrelse och jag blev invald som kassör. I och med engagemanget i föreningen fick jag en ökad inblick i verksamheten, och mitt intresse väcktes för att göra en egen bebyggelsehistorisk studie främst inriktad mot att beskriva föreningens tillkomst och husets historik.

Det verkade lockande att ta tillvara på möjligheten att på plats ta del av det omfattande och intressanta arkivmaterialet som fanns tillgängligt dock i osorterad form. Dessutom gavs naturliga tillfällen att få ta del av lokal kunskap i form av berättelser och minnen om huset, dess tillkomst, och om området i sin helhet av intressanta och hängivna Fräntorpsbor. Det kändes också meningsfullt att om möjligt lyfta fram och levandegöra de tankar, idéer och beslut som tydligt framgår i arkivmaterialet, och på så sätt ge föreningen och dess medlemmar en möjlighet till ett ökat intresse för byggnaden och dess historia.

Det är mitt intresse för folkrörelser, arbetarrörelsen och ideellt arbete som motiverat och inspirerat mig att skriva denna kandidatuppsats. Vad dessa rörelser betytt på ett lokalt och nationellt plan är viktigt för att förstå ursprunget till folkrörelsernas byggnader. Än idag står många av dessa byggnader kvar och verksamheterna är i stort desamma. Med detta i minne kändes det intressant att närmare studera en enskild förening. Detta för att få en djupare kunskap och förståelse om hur en ideell förening gick till väga för att bygga ett folkets hus som varit till stor glädje och nytta för invånarna i Fräntorp under många år.

Syfte och målsättning

Syftet med denna uppsats är att genom en fallstudie av Fräntorps Folkets Hus i Göteborg:

- ge en historisk beskrivning av den process som ledde fram till att huset uppfördes, främst med inriktning på finansiering, byggprocess samt den planerade utformningen.
- ge en inblick i vilka lokala drivkrafter och idéer som fanns bakom byggnationen och vilka tankar som fanns om husets funktioner och planerade användningsområden.
- beskriva hur huset kom att användas för olika slag av verksamheter.

En målsättning på ett mer allmänt plan är att genom en närstudie av det här slaget, som främst är baserad på lokalt föreningsmaterial, kunna bidra till förståelse för de förutsättningar som fanns på lokalt plan och som bidrog till att många Folkets Husbyggnader kom att uppföras runt om i Sverige. Att öka kunskapen om det här slaget

av ideellt uppförda föreningsbyggnader, och inte minst vad de representerar inom svenskt samhällsliv, anser jag är mycket angeläget och värdefullt.

Målet är även att ge inblickar i hur dessa byggnader kom att användas för olika slag av verksamheter och vilken betydelse de hade på ett samhälleligt och lokalt plan.

På ett mer konkret plan är målet att den här studien ska ge ökad kunskap om bakgrunden till Folkets Hus verksamheten i Fräntorp och härigenom förhoppningsvis bidra till att stärka föreningen och ge inspiration och idéer för en fortsatt god framtid för medlemmarna och deras Folkets Hus.

Frågeställningar

Den huvudsakliga frågan som uppsatsen avser att besvara är:

- Hur gick småstugebyggarna i Fräntorp tillväga för att finansiera och bygga Fräntorps Folkets Hus?

Andra frågor är:

- Vilka var initiativtagarna till byggnationen av Fräntorps Folkets Hus?
- Vilka funktioner skulle byggnaden fylla och vilken utformning skulle den ges?
- Vilken betydelse hade det ideella arbetet för tillkomsten av byggnaden och vilka slag av verksamheter planerade man främst för?
- Hur kom byggnaden främst att användas under olika perioder?

Metodik och material

För att besvara mina frågor har jag valt att använda mig av arkivmaterial, litteraturstudier och tidningsurklipp från tiden före och under uppförandet av Fräntorps Folkets Hus. Därtill har några intervjuer gjorts som närmare presenteras nedan.

Jag har använt mig av arkivmaterial från Fräntorps Egnahemsförening och Folkets Hus Föreningen som sträcker sig från 1936 till 1956, och det är dessa handlingar som framförallt utgör grunden för studien. Materialet är relevant för att kunna svara på uppsatsens huvudsakliga frågeställning. De båda arkiven är orörda, det vill säga aldrig systematiserade och för att underlätta arbetet har arkiven sorterats kronologiskt. Fräntorps Egnahemsföreningens arkiv visade sig även vara mycket intressant då det innehöll de protokoll och handlingar som var aktuella innan dess att Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a. startades 1938. Arkivet i sig kunde bidra med protokoll från styrelse- och medlemsmöten, samt korrespondens med myndigheter.

Det arkivmaterial som fanns samlat från Fräntorps Folketshusförening u.p.a.¹ bestod främst av medlemsmatriklar, andelsregister, ritningar, tidningsurklipp, protokoll från styrelse- och medlemsmöten, kvitton, korrespondens med myndigheter samt lotteritillstånd. Under 2008 kommer Fräntorps Folkets Hus föreningens arkiv att lämnas in till Region- och Stadsarkivet i Göteborg med Folkrörelsernas Arkiv, detta för att säkra materialets framtid. Utöver arkivstudierna har jag även läst relevant litteratur som behandlar arbetarrörelsens och folkrörelsernas framväxt och idétradition.

¹ u.p.a.: utan personlig ansvarighet.

Arbetet har genomförts på följande sätt. Efter inledande kontakter med representanter från de olika verksamma föreningarna i Fräntorp studerades litteratur och arkivmaterial rörande förberedelserna och byggnationen av Fräntorps Folkets Hus.

Jag hade även haft för avsikt att utföra intervjuer med boende i Fräntorp som kunde bidra med relevant information. Två längre intervjuer har genomförts dels med Bengt Åke Johansson född 1937, dels med Thore Svanstedt född 1947, som båda vuxit upp och nu är bosatta i området, tillika engagerade i Fräntorps Folkets Husförening. Intervjuerna utfördes hemma hos informanterna och pågick i ungefär två timmar vardera. Intervjuerna utgick från ett antal frågor² som användes som ett diskussionsunderlag och svaren nedtecknades. Det visade sig att informanterna hade mycket intressant material att bidra med vad gäller Fräntorps historia bl.a. flera intressanta fotografier från den aktuella tiden. Problemet var dock att de var barn vid planeringen och byggnationen av Fräntorps Folkets Hus och naturligtvis inte själva deltog i föreningens möten och den planering som föregick byggnationen av huset.

Bengt Åke Johansson beskrev platsen innan byggnationen av Fräntorps Folkets Hus startade och hur barnen sedan lekte och busade med personal i vaktstugan vid byggarbetsplatsen av Folkets Hus. Thore Svanstedt beskrev framförallt fester, uppträdanden med aktiviteter och hur hans mamma flitigt använde andelstvätten. Informanterna har framförallt tillfört en levande bild av Fräntorp och dess Folkets Hus vilket underlättat det fortsatta arbetet med studien. Förutom intervjuerna, har ett antal informella samtal förts, både med medlemmar i föreningen och med andra Fräntorpsbor, vilket sammantaget i hög grad bidragit till en djupare förståelse av ämnet.

Studien i sin helhet har en utpräglad kvalitativ ansats då syftet i första hand är att ge en inblick i den långvariga process som föregick uppförandet av Fräntorps Folkets Hus. Men även att också söka förståelse för den kollektiva lokala värdegrund som var grunden i arbetarrörelsen och som var en förutsättning för hela verksamheten.

Då frågeställningarna successivt tagit form utifrån en specifik byggnad och dess arkivmaterial, kan ansatsen också sägas ha en utpräglad induktiv karaktär.

De resultat som framkommer i fallstudien skall i första hand betraktas som specifika för det studerade objektet och kan inte göra anspråk på att gälla för andra Folkets Hus byggnader i Sverige. Det skulle dock vara mycket intressant att ställa frågor om vilka förhållanden och villkor som kan ha varit av mer generell karaktär vid uppförandet av dessa byggnader.

Källkritik

Mötesprotokoll från föreningar är formaliserade handlingar och mycket av det som har sagts på mötena är naturligtvis inte nedskrivet. Att bara använda detta som källa skulle ge ett mycket torftigt faktaunderlag.

Intervjuer kan i många fall vara vanskliga då minnen kan vara färgade av händelser som ansågs viktiga när det begav sig men som i ett större (tids)perspektiv inte har varit så betydelsefulla. Därför har det varit viktigt att i så stor utsträckning som

² Se bilaga 2

möjligt finna överensstämmelser mellan uppgifter i arkiv- och tidningsmaterial, litteraturstudier och intervjuer inom ämnet.

Tidigare forskning

Mycket lite finns skrivet specifikt om Fräntorps Folkets Hus. Inför Fräntorps Egnahemsförenings 60-års jubileum 1996 gjordes en liten översiktlig text om Fräntorps historia, om egnahemsrörelsen och dess Folkets Hus. Denna text bygger bl.a. intervjuer, bilder och tidningsurklipp. Intervjuerna har gjorts med en del av de boende som var med när Fräntorps småstugeområde byggdes och berättar bland annat om hur det var att leva i Fräntorp som barn.

I tidigare forskning kring folkrörelsernas framväxt har böckerna *Vad folket byggde, ett utkast till folkrörelsernas byggnadshistoria*³ och *Folkrörelserna i det svenska samhället*⁴ har varit viktiga och värdefulla kunskapskällor. Litteraturen bidrar med kunskap om hur frikyrko- nykterhets- och arbetarrörelsen växte fram samt hur deras möteslokaler utformades för att passa de olika rörelsernas behov. De har gett en bra överblick och redovisar en del av Sveriges alla Folkets Hus byggnader i form av ritningar samt hur byggnaderna utformades.

Ytterligare litteratur som givit en bra översikt över hur folketshusrörelsen uppstod i Sverige är böckerna *Idéernas mötesplats, Folkets Husrörelsen 100 år*⁵ och *Möten och människor i Folkets hus och Folkets park*⁶. Litteraturen redovisar de tidiga strömningar som resulterade i Folketshusrörelsens starka ställning som en samlande och enande kraft när det gällde föreningsliv, folkbildning och dess funktion som plats för nöje och rekreation.

Även skriften *Samlingslokaler*⁷ har bidragit med relevant information, vad gäller lån och stadsbidrag för uppförande av allmänna samlingslokaler. Den ger även riktlinjer för hur en samlingslokal bör utformas och inredas.

Teoretisk referensram

Som student på Institutionen för kulturvård vid Göteborgs Universitet läggs den teoretiska grunden för studier inom ämnet kulturmiljövård. De synsätt på bebyggelse, kulturvård och kulturarv som utbildningen förmedlar ligger således till grund för min studie. Den bebyggelsehistoriska traditionen kännetecknas av ett brett perspektiv på den byggda miljön där bland annat arkitektur och bebyggelse är ett avtryck av samhällets historia. Att binda samman dåtid, nutid med vår framtid blir ett naturligt sätt att vårda, bevara och skydda vårt gemensamma kulturarv.

Den litteratur som ligger till grund för studiens teoretiska referensram är delvis baserad på kurser genomförda under den treåriga utbildningen. Under kursen *Efterkrigstidens bebyggelse* studerades arkitekturhistoria där t.ex. litteratur som *Att bygga ett land* av Claes Caldenby (m.fl.) har inspirerat och bidragit med förståelse för de samhälliga förändringar som påverkat Sveriges bebyggelseutveckling.

Under utbildningen har inget större fokus legat på folkrörelserna, dess framväxt och byggnader. Däremot har denna kunskap kunnat förvärfvas från litteratur som studerats inför denna kandidatuppsats.

³ Almqvist, Johansson, Simonsson (1976)

⁴ Lundqvist (1977)

⁵ Ståhl (2005)

⁶ Kassman (1992)

⁷ Statens nämnd för samlingslokaler, nr 1, 1943

Avgränsningar

Med ett undantag är uppsatsen avgränsad till att behandla tiden från det att idén om att ett Folkets Hus skulle vara bra och nödvändigt för invånarna/småhusbyggarna i Fräntorp till det att det står ett färdigt Folkets Hus på Fräntorpsgatan 10. Undantaget består i en kortfattat historisk översikt av Fräntorps Gård vilken är den plats där Fräntorps Folkets Hus senare kom att uppföras. Denna plats är intressant för de boende i Fräntorp och har varit en viktig mötespunkt sedan gammalt och det finns således en röd tråd från dåtid till nutid.

Uppsatsens innehåll har avgränsats till en renodlad bebyggelsehistorisk uppsats där frågeställningarna tar sin utgångspunkt från byggnaden och det arkivmaterial som finns tillgängligt om den.

Uppsatsens uppläggning

Uppsatsen är indelad i fyra delar:

Del 1 består av den formalia som alla vetenskapliga uppsatser skall innehålla, till exempel, syfte och bakgrund, metodval, tidigare forskning etc.

Del 2 beskriver uppkomsten av olika folkrörelser - inklusive folketshusrörelsen. Detta ger en bild av tidsandan och i vilken kontext Fräntorps Folkets Hus Förening växte fram. För att närmare förstå varifrån folketshusrörelsen är sprungen är det lämpligt att förklara de olika rörelser som föregår folketshusrörelsen och på ett tydligt sätt beskriva arbetarrörelsen och de fackliga organisationernas betydelse för att det överhuvudtaget växer fram en folketshusrörelse.

Del 3 utgår från det arkivmaterial som gäller specifikt för Fräntorps Folkets Hus. Här framkommer de idéer och visioner som ledde fram till att invånarna i Fräntorp beslutade sig för att förverkliga drömmen om ett eget folkets hus. Av avgörande betydelse för Fräntorps Folkets Hus Förening, och senare för tillkomsten av byggnaden, är de engagerade människor och även andra intressenter som fanns. Dessa människors, organisationers och myndigheters tankar, åsikter och beslut framgår tydligt i arkivmaterialet. Här skildras även de aktiviteter som pågått under åren för att svetsa samman området och för att få ihop kapital till förverkligandet av Folkets hus. Slutligen beskrivs själva byggandet av huset och vad invigningen genererade för känslor hos invånarna och föreningarna i Fräntorp och hur Fräntorps Folkets Hus presenterades i media.

Del 4 avslutas med en diskussion och sammanfattning av hela uppsatsen. Här finns även en epilög som presenterar vad Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a. står för idag och vad de har för tankar och idéer om föreningen och dess verksamhet inför framtiden.

Uppsatsen avslutas med käll- och litteraturförteckning, illustrationer och bilagor.

Del 2 Folkrörelserna och folketshusrörelsen

Inledning

Denna del av uppsatsen tar upp bakgrundsfakta om de olika folkrörelserna i Sverige som folketshusrörelsen är sprungen ur - detta för att kunna sätta in Fräntorps Folkets Hus Förening i dess rätta sammanhang.

Folkrörelserna

Under 1800-talets mitt genomgick det svenska samhället en stor omvandling i form av en utvecklingsprocess från jordbrukssamhälle till industrisamhälle. De stora förändringarna skedde inom flera områden och berodde på en rad sammanfallande faktorer så som skiftesreformer, befolkningsökning, emigration och en stor folkomflyttning från glesbygd till tätorter och städer. Dessa nya samhällsformer innebar en stor förändring för den enskilda individen i form av sociala spänningar och oroligheter i samhället. Från ett liv fyllt av en naturlig förankring till sin hembygd kom det nya livet ofta att innebära en känsla av främlingskap och rotlöshet. Under denna tid lades grunden till folkrörelserna, och dess framväxt kom att få en stor betydelse för medborgarna, såväl på landsbygden som i städerna.⁸ Det fanns flera skäl för en rörelse att införskaffa eller bygga en egen lokal. Rörelserna grundas på ideellt och frivilligt arbete och hade för avsikt att arbeta på lång sikt för att få en varaktig verksamhet, vilket underlättas betydligt av att ha tillgång till en egen lokal.⁹

För att ge en inblick i de rörelser som föregick folketshusrörelsen kommer här nedan en kort beskrivning av de olika rörelserna som växte fram under 1800-talet.

Väckelsen eller frikyrkorörelsen

Under 1840- och 1850-talen kom väckelsen och frikyrkorörelsen att betyda mycket för en del av det svenska samhället. Frikyrkorörelsens mål var att omvända och frälsa individen till ett kristet liv och på så sätt skapa ett kristet samhälle. Väckelserörelsens folk började uppföra byggnader redan under 1850-talet. Byggnaderna var oftast mycket små och följde bygdens traditionella mönster.¹⁰

Nykterhetsrörelsen

När brännvinskonsumtionen ökade starkt i Sverige under 1820-talet kom detta att vara startskottet för grundandet av halvabsolutistiska nykterhetsföreningar. År 1837 blev svenska nykterhetssällskapet ett samordnande organ. En av de ledande personerna var metodisten Georg Scott men mest känd blev kyrkoherden Peter Wieselgren som reste runt i landet och talade för nykterhetssällskapet. Under 1870-talet framträdde nya nykterhetssträvanden i samhället och nu bildades nykterhetsföreningar på kristna värderingar. De ville skapa en nykter individ och på så sätt skapa ett helnyktert samhälle för att slippa de sociala problem som alkoholen kunde föra med sig.¹¹ Den första byggnaden som uppfördes av nykterhetsrörelsens folk var ordenshuset i Arboga som byggdes under 1880-talet.¹²

⁸ Almqvist, Johansson, Simonsson (1976) s.9

⁹ Ibid. s.17

¹⁰ Ibid. s.24

¹¹ Almqvist, Johansson, Simonsson (1976) s. 15

¹² Ibid. s. 17

Arbetarrörelsen

Arbetarrörelsen med den fackliga och politiska grenen var den sista av dessa pionjär-rörelser som uppträdde under 1880-talet. Dess mål var att ändra maktfördelningen i samhället, skapa drägliga levnadsförhållanden och att samhället skulle överta produktionsmedlen.

Det var skraddarmästaren August Palm som genom sina tal introducerade socialismen i landet år 1881 och vid sina resor runt om i landet agiterade han för arbetarna om hur viktigt det var att organisera sig både politiskt och fackligt för att ha möjlighet att göra sin röst hörd.¹³ Vid denna tidpunkt fanns det redan ett antal fackföreningar t.ex. snickeriarbetarnas fackförening, men under den sista delen av 1880-talet kom fackföreningarna att öka och de fanns då i de större städerna i södra och mellersta Sverige. Fackföreningsrörelsen var fortfarande ganska svag på många håll i landet kring år 1900. Det var endast i de större industristäderna Göteborgs- och Bohus län, Malmöhus län, Stockholm stad och i Södermanlands län som fackföreningarna hade ett fäste. Det skedde dock en långsam förändring och under 1920-talet spreds fackföreningsrörelsens idéer över hela Sverige.¹⁴

Arbetarrörelsens första egna lokal fanns i Kristianstad i en före detta snickeriverkstad som byggdes om till ett Folkets Hus 1890.

Folketshusrörelsen

Det allra första Folkets Hus påbörjades i Malmö 1892 och stod klart ett år senare. I och med denna byggnation lades även grunden till folketshusrörelsen. Även om det kom att ta fyrtio år så bildades vid årsskiftet 1932-1933 i Värmland Folkets Hus Föreningarnas Centralorganisation vilket förkortades FHC. Organisationens främsta syfte var att försöka motverka de privata intressen som växte fram och speciellt då inom filmbranschen eftersom flera av föreningarna mot dålig betalning tvingades hyra ut sina biograflokaler på undermåliga villkor.

Det tog dock ett antal år innan Folkets Hus Föreningarnas Centralorganisation, FHC ansågs vara en riksorganisation. Det var först 1943 när organisationen ombildades och bytte namn till Folkets Hus Föreningarnas Riksorganisation, FHR som allt fler föreningar anslöt sig till organisationen. FHR:s mål var att:¹⁵

- Vara en sammanslutning av Folketshusföretagen i Sverige och att ta vara på de gemensamma intressena.
- Hjälpa de anslutna föreningarna med råd angående byggnation, filmhyror, materialinköp och annat som berör verksamheten.
- Genom sin verksamhet verka för ett sunt nöjesliv.

Anläggandet av folketshusbyggnader kom alltså igång i början av 1890-talet, men behovet av samlingslokaler har varierat över tid och har varit beroende av föreningens medlemsantal och dess ekonomi, eftersom det var dyrbart att uppföra ett folkets hus krävdes ett intensivt kommittéarbete. I många av de större städerna dröjde uppförandet av folketshusbyggnader. Detta berodde mycket på att det inte fanns

¹³ Ibid. s. 11

¹⁴ Ibid. s.16

¹⁵ Kassman (1992) s.102

tillräckligt med bra tomter att tillgå där en byggnad kunde uppföras. Däremot fanns det bra befintliga lokaler att hyra eller köpa där föreningsverksamhet kunde hållas.¹⁶ Avsikten med att skapa ett eget folkets hus av och för arbetarna var en vilja att skapa en fristad i bygden, bruksamhället eller i staden. Här skulle det finnas en möjlighet till jämlikhetssträvanden, yttrande- och mötesfrihet. Dessa möjligheter skulle lägga grunden till ett helt nytt samhälle där människan var i fokus. Det skulle vara en plats att mötas och driva fackligt och politiskt arbete på och utöver detta skulle det även finnas möjlighet till studie- och fortbildningsarbete. Grundtanken var att det skulle vara en fredad plats där gemenskap, fest och glädje kunde äga rum.¹⁷

När Olof Palme som nybliven partiordförande och statsminister år 1969 i ett tal framhöll folketshusrörelsen blev det tydligt hur viktig den rörelsen var för socialdemokraterna, arbetarrörelsen och det svenska samhällets utveckling:

*Folketshusmiljön skapade en ram för den lugna övertygelsen och de sakliga argumenten som vapen, en miljö där vädja till tålmodig besinning kunde vinna gensvar. Så blev Folkets Hus ett säte för yttrandefriheten, för demokrati och för den ihärdiga reformism som präglar den svenska arbetarrörelsen.*¹⁸

I takt med att välståndet i landet växte, ökade även arbetarnas möjlighet och ork till att ha en fritid utanför arbetet. Det som lockade var de offentliga nöjena med underhållning av olika slag. De olika styrelserna i landets folkets hus insåg att de var tvungna att tillgodose det växande behovet av underhållning och började således tumma på de starka principer som en gång var satta för verksamheterna i folkets hus lokaler. Den verksamheten som hitintills bedrivits i form av fortbildning, politiskt och fackligt arbete finansierades inte av sig självt och det var svårt att bedriva en verksamhet utan att subventionera den genom låga lokalhyror. Den enda lösningen som fanns var att försöka finansiera verksamheten med hjälp av olika nöjesarrangemang så som teater, dans och lite längre fram även filmvisningar.

Folketshusrörelsen kom nu att ge sig in på en annan arena men behöll sin grundfilosofi där demokrati och inflytande fortsättningsvis var viktiga ingredienser.¹⁹

Egnahemsrörelsen

Egnahemsrörelsen skapades ur ett annat perspektiv än ovanstående folkrörelser. De dåliga sanitära och sociala förhållandena som den växande arbetarklassen levde i blev en allt större fråga för de styrande i samhället. År 1899 tillsatte därför Kungl. Maj:ts en statlig egnahemskommitté som hade till uppdrag att undersöka om det gick att få igång ett egnahemsbyggande. Detta skulle hjälpa mindre bemedlade människor från jordbrukarhushåll att få möjlighet till en egen bostad av god kvalitet. Förutom den sociala tanken fanns också ett tydligt uppifrånperspektiv.²⁰ Detta speglas i Eva Erikssons text, från tidningen Byggnadskultur nr 1/1990, där följande citat på ett bra sätt sammanfattar den statliga egnahemskommitténs tankar kring varför ett egnahemsbyggande skulle vara bra för både människor och samhället.

¹⁶ Kassman (1992) s.17

¹⁷ Ibid. s.15

¹⁸ Ibid. s.15

¹⁹ Ibid. s.18

²⁰ Byggnadskultur, Eriksson (nr 1/1990) s.21

Det var viktigt att arbetarna förvärvade egnahem, ansåg kommittén, ty arbetarens hem utgör ett föremål för hans särskilda intresse och omtanke. 'Ägandet därav skall ofta ingiva honom en känsla av tillfredsställelse, som inverkar förmånligt på hela hans livsåskådning', resonerade den.

På sin bostad kan arbetaren också lägga ner eget arbete och spendera pengar, som under andra förhållanden möjligen fått en mindre nyttiga användning', ansåg kommittén. (...)

Det var till stor gagn för samhället, resonerade den vidare, om arbetarbefolkningen 'lever under lugna, förnöjsamhet alstrande villkor. Ty en bofast, självständig arbetarstam bildar alltid ett tryggt och pålitligt element i samhället.'²¹

Förutom staten fanns det andra intressenter tex. *Nationalföreningen mot emigration* som grundades år 1907 och som arbetade mot emigration och utflyttning från landsbygden.²²

För att egnahemsrörelsens tankar skulle kunna förverkligas behövdes naturligtvis kapital och arbetskraft. Arbetskraften var i många fall nybyggarna själva och kapitalet kom från den statliga egnahemslånefonden. Egnahemslånefonden var en statlig fond som gav lån till mindre bemedlade familjer mellan åren 1905-48.²³

Sammanfattning

Detta kapitel har i korthet berört de för uppsatsen, viktigaste folkrörelserna. Den har gett en kortfattad historisk beskrivning och vägledning för att förstå en del av de tankegångar och den tidsanda som präglade de sociala och politiska förhållandena i samhället. Detta gör att det är lättare att förstå varför människor slöt sig samman och engagerade sig i olika intressegrupper och föreningar.

Frikyrkorörelsen, nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen hade olika målsättningar men de sociala funktionerna var i mångt och mycket desamma. Utöver de sedvanliga föreningsmötena anordnades aktiviteter för barn, ungdomar och vuxna t.ex. dans, sång, bio, teater och idrottsverksamhet. Nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen fungerade även som medborgarskolor där allmänheten kunde studera allmänbildande ämnen i olika studiecirklar. Detta är en del av det klimat som kom att bli basen för folketshusrörelsen och senare förverkligandet av Fräntorps Folkets Hus.

²¹ Byggnadskultur, Eriksson (nr 1/1990) s.21

²² NE, sökord: egnahemsrörelsen

²³ NE, sökord: egnahemslån

Del 3 Fräntorps Folkets Hus

Inledning

Platsen där Fräntorps Folkets Hus kom att byggas på har en förhistoria som hade en viss betydelse för småstugebyggarna när de gick vidare i sitt arbete med att skapa sin förening och sitt Folkets Hus. På platsen fanns nämligen en befintlig byggnad och i inledningsskedet diskuterades det om denna byggnad skulle kunna fylla Fräntorpsbornas syfte.

Folkets Hus Föreningen i Fräntorp är sprungen ur Fräntorps egnahemsförening och har många gemensamma beröringspunkter. Framförallt gäller detta samma eldsjälar och engagerade människor. Därför är det viktigt att få inblick i de lokala faktorer som påverkat bildandet av Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a.

Händelser som bildande av olika föreningar, insamling av pengar och andra omständigheter vävs ofta in i varandra men beskrivningen här nedan är i så stor utsträckning som möjligt kronologisk.

Fräntorps gård

Fräntorps gård med sin välskötta trädgård och sin vackra park låg med dåtidens förbindelser på landet omgiven av skog, ängs- och hagmark. Här fanns en möjlighet till avkoppling och rekreation från storstadens stress. Många prominenta personer har under åren ägt Fräntorps gård men få av dem har egentligen brukat gården och dess mark har istället varit utarrenderad.

Göteborgs stad förvärvade år 1926 Fräntorps gård och dess mark av Sävenäs aktiebolag. De brukade inte själva jorden utan hyrde istället ut

Fräntorps gård för bostadsändamål och arrenderade ut marken för jordbrukets ändamål. År 1936 börjar man anlägga ett småstugeområde i Fräntorp och under kommande år väcks tankarna kring en samlingslokal i området. Småstugebyggarna hör sig för om det finns en möjlighet att använda Fräntorps gård för detta ändamål. Efter många diskussioner kommer Göteborgs stad fram till att gården är i ett bedrövligt skick och att den ej går att använda. I slutet av november 1939 revs byggnaden för att kunna ge plats för ett kommande Folkets Hus i det färdiga småstugeområdet Fräntorp.²⁴

GhmR:148:14

Tillhör Göteborgs Stadsmuseum

Figur 2 Fräntorps Gård.

Foto: Göteborgs Stadsmuseum

Bildandet av Fräntorps Egnahemsförening

Bildandet av Fräntorps Egnahemsförening har i mångt och mycket sin grund i ”eldsjälen” Oscar Johansson. Han gick runt bland schakten i området och pläderade för sin idé om en förening och den 8 juni 1936 sammankallade Johansson småstugebyggarna i Fräntorp till ett möte. Mötet hölls på kullen bakom ladugården vid Fräntorps gård, inte långt från nuvarande Fräntorps Folkets Hus. Tanken med en förening var att tillsammans, och med gemensamma krafter kunna lösa eventuella

²⁴ Fräntorps egnahemsförening 60 år jubileumsskrift 1936-1996.

problem som ett nybygge kan föra med sig. Men föreningen skulle även kunna sammanföra nybyggarna och på så sätt bilda en stark gemenskap där alla strävade åt samma håll. En annan viktig funktion var rent praktiska spörsmål som inköp av byggnadsmaterial, färg och verktyg mm.

Under mötets gång valdes en interimsstyrelse bestående av fem herrar (Nicklasson, Sjöberg, Johansson, Karlsson och Jörgenson) som hade till uppdrag att ta fram stadgar och ett lämpligt föreningsnamn.²⁵ Den valda interimsstyrelsen hade sitt första möte den 19 juni 1936 och under detta styrelsemöte lades förslag på stadgar, varav ett lades om att föreningens namn skulle bli Fräntorps Egnahemsförening.²⁶

Det allra första sammanträdet med småstugebyggarnas medlemmar ägde rum den 28 juni 1936 på kullen ovanför ladugårdsplanen.²⁷ Sjuttio stycken medlemmar var samlade och förslaget att namnet skulle vara Fräntorps Egnahemsförening antogs. Redan följande månad godkändes stadgarna för Fräntorps Egnahemsförening och den första styrelsen bildades, bestående av nio herrar som bodde i området.²⁸

Styrelsen

Ordförande	Jörgenson	Okänt yrke
Kassör	Gillis Sjöberg	Snickare
Sekreterare	Verner Karlsson	Okänt yrke
Vice Ordförande	Ture Nicklasson	Svetsare
Vice sekreterare	Allan Lind	Okänt yrke
Suppleanter	Sven Andersson	Okänt yrke
	Oscar Johansson	Stationskarl
Revisorer	Sven Palmqvist	Filare
	Gustav Cederloo	Kassör

Från början bestod föreningen av medlemmar från Fräntorp vars hus uppfördes år 1936. När Fräntorp sedan utvidgades ytterligare 1938 välkomnades även dessa småstugebyggare att bli medlemmar i Fräntorps Egnahemsförening.²⁹

Tanken väcks om en egen samlingslokal Fräntorp

I början av år 1937 uppkommer frågan om en egen samlingslokal i Fräntorp. Alla sammanträden hittills har skett hemma hos någon i styrelsen, i lokaler i närheten av Fräntorp eller utomhus. Styrelsen och medlemmarna i Fräntorps egnahemsförening är överens om att det skulle underlätta med en egen lokal i området. I samlingslokalen skulle sammanträden kunna hållas, men här skulle det även kunna gå att anordna festligheter och det skulle därmed bli en fast samlingspunkt för de boende i Fräntorp. Styrelsen får i uppdrag att upprätta en skrivelse till drätselkammaren³⁰ om detta.³¹ Samtidigt undersöks även om det finns en möjlighet

²⁵ Protokoll fört vid möte med småstugebyggarna i Fräntorp 8 juni 1936.

²⁶ Protokoll fört vid interimsstyrelsens sammanträde den 19 juni 1936.

²⁷ Ladugårdsplanen låg alldeles intill dåvarande Fräntorps gård.

²⁸ Protokoll fört vid sammanträde Fräntorps Egnahemsförening 28 juni 1936.

²⁹ Ibid. 23 maj 1938.

³⁰ Drätselkammare var motsvarigheten till dagens kommunstyrelse.

³¹ Protokoll fört vid sammanträde Fräntorps egnahemsförening 6 februari 1937.

att använda gamla Fräntorps gård som samlingslokal som ligger centralt i Fräntorp i en vacker parkmiljö.³²

I slutet av år 1937 meddelar småstugebyrån att det finns en möjlighet att arrendera Fräntorps gård. Hyran sattes till att vara 600 kronor om året samt att hyresgästen skall stå för underhåll och de eventuella förändringar som måste göras för att passa Fräntorps egnahemsförening och dess aktiviteter. De nuvarande hyresgästerna har tre månaders uppsägning och därefter kan Fräntorps egnahemsförening ta över kontraktet.³³ Föreningen beslutar att inspektera och göra en uppmätning av gården innan ett beslut tas om ett eventuellt arrende.³⁴ Inspektionen visar att Fräntorps gård saknar elektricitet³⁵ och är i ett så dåligt skick att kostnaderna för renoveringen skulle uppgå till 8.600 kronor för att det överhuvudtaget skulle kunna bli en idealisk samlingslokal för medlemmarna i föreningen. I detta läge inser styrelsen att Fräntorps gård ej kommer att kunna tillgodose de behov som Fräntorps egnahemsförening har för en samlingslokal i området och de avböjer då att arrendera gården. Drätselkammaren och stadsplanechefen i Göteborg förordnar en rivning av Fräntorps gård och erbjuder istället tomten för nybyggnad av en samlingslokal i området.³⁶ Fräntorps egnahemsförening beslutar härmed enhälligt att den tomt där Fräntorps gård står är idealisk för uppförandet av en samlingslokal. För att en nybyggnad överhuvudtaget ska kunna uppföras krävs att det skapas en ekonomisk förening just för detta ändamål.³⁷

Bildandet av Fräntorps lokalförening u.p.a.

Den 12 september 1938 samlades ca 100 personer från både gamla och nya Fräntorp. Initiativet var taget av Fräntorps egnahemsförening, för att diskutera bildandet av en ekonomisk förening och att eventuellt överta marken där Fräntorps gård står. I denna grupp ingick representanter från Fräntorps Egnahemsförening, Fräntorps Frisksportarklubb, Fräntorps socialdemokratiska stadsdelsförening och Fräntorps socialdemokratiska ungdomsklubb. Mötet beslutade att bilda en ekonomiska förening och gav den namnet Fräntorps Lokalförening u.p.a. Föreningens huvudsakliga uppgift var att försöka lösa lokalbristen i Fräntorps småstugeområde och representerades av medlemmar från alla aktiva föreningar i Fräntorp.³⁸

Styrelsen

Ordförande	Filip Winqvist	Expeditor
Vice ordförande	Alf Eriksson	Okänt yrke
Kassör	Justus Petterson	Okänt yrke
Sekreterare	T. Jörgensen	Okänt yrke
Vice sekreterare	Ragnar Eriksson	Okänt yrke
Revisorer	Gustav Cederloo	Kassör
	Thure Nicklasson	Svetsare

³² Protokoll fört vid sammanträde Fräntorps Egnahemsförening 7 februari 1937.

³³ Ibid. 9 oktober 1937.

³⁴ Ibid. 1 mars 1938.

³⁵ Brev till drätselkammaren från Fräntorps Lokalförening u.p.a. 28 oktober 1938.

³⁶ Protokoll fört vid sammanträde Fräntorps egnahemsförening 27 mars 1938.

³⁷ Ibid. 23 maj 1938.

³⁸ Verksamhetsberättelse för Fräntorps Lokalförening 12 september 1938 – 27 april 1941

Föreningen växer och byter namn

Den 8 juni 1941 ändrade Fräntorps Lokalförening u.p.a. namnet till Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a. på mötet beslutas även att föreningen skall ansluta sig till Folkets Hus föreningarnas Centralorganisation (FHC) och skickar därmed sina stadgar till dem.³⁹

I samband med registreringen av föreningen den 22 november 1941, beslöt styrelsen att alla tillgångar i Fräntorps Lokalförening skulle överföras till den nya föreningen.⁴⁰ När det nu har bildats en ekonomisk förening, igångsattes även en andelsteckning bland de boende i Fräntorp och andra organisationer i området. Andelsteckningen visade sig vara givande och föreningen växte i rask takt.⁴¹

Fräntorps Folkets Hus Förening växer hela tiden och fyra år senare är man inte mindre än 195 medlemmar.⁴² Styrelsen arbetar aktivt för att samla in pengar till ett folkets hus och på samma gång bidra till en god sämja mellan de boende i området. I verksamhetsberättelsen från 1945 står det att läsa följande;

De krav som styrelsen och våra medlemmar i föreningen ställer på en samlingslokal i vårt område kommer att framtvinga en byggnad som inte under nu rådande förhållanden kan uppföras med ett allt för litet kapital. Därför är det vår förhoppning att vi enigt och samfällt här i Fräntorp medverkar i alla avseende i syfte att stärka våra resurser såväl i ekonomiskt som moraliskt avseende. Vårt mål är stort. Det gäller inte bara vår tid och vår generation. Det gäller kommande släktled. Deras möjlighet att kunna samlas under värdiga och trevliga former i föreningsarbete, studiearbete, fritidssysselsättning av olika slag samt nöjen. Finns det samlingslokaler så finns det också en samlingspunkt för ungdom och därmed också en möjlighet till god uppfostran och god uppväxt åt nya samhällsmedborgare.⁴³

För att kunna bli medlem i Fräntorps Folkets Hus Förening skulle det göras en skriftlig ansökan hos styrelsen. Den blivande medlemmen erlade omedelbart en inträdesavgift om 1 krona, samt minst en avbetalning om 5 kronor per år och insats. När andelsägaren hade betalat tio kronor var personen i fråga fullvärdig medlem⁴⁴

Bildandet av Fräntorps andelstvätt

Då behovet av en maskinell tvättstuga i Fräntorp inte varit stort är det inte förrän i slutet av 1940-talet som frågan blir riktigt aktuell. Vid ett sammanträde i Fräntorps egnahemsförening diskuteras behovet av en andelstvätsstuga i Fräntorp, varpå styrelsen konstaterar att en sådan är till gagn för alla husmödrar i området. Styrelsen kan även se att en sådan inrättning fungerar ypperligt både i Frölunda och i Hisings Backa och de kan därför inte se varför det inte skulle kunna fungera ypperligt även i Fräntorp. Då det tilltänkta Fräntorps Folkets Hus inte längre kommer att inrymma en gymnastiksal i bottenvåningen borde det rimligtvis gå att inrätta en andelstvätt där i stället. Fräntorps egnahemsstyrelse är eniga om att en andelstvätsstuga behövs i

³⁹ Protokoll från årsmöte med Fräntorps Lokalförening 6 juni 1941

⁴⁰ Styrelseberättelse för FFHF u.p.a. mars 1942

⁴¹ Brev till drätselkammaren från FFHF u.p.a. Göteborg 6 februari 1942

⁴² Verksamhetsberättelse för FFHF u.p.a. under år 1945

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

området och att den då skulle kunna hyra lokalen av Fräntorps Folkets Hus vilket skulle ge densamma en säker inkomst.⁴⁵

Sammanträdet bestämmer att det skall bildas en andelstvättsförening och att de boende i Fräntorps egnahemsområde kan teckna andelar i föreningen. Föreningens namn blir Fräntorps andelstvätt u.p.a. och en styrelse valdes bestående av;

Styrelsen

Ordförande	Ivar Wennerberg	Bogserbåtsbefälhavare
Kassör	Vera Philgren	Husmoder
Sekreterare	Elsa Lindgren	Husmoder
	Helga Berggren	Husmoder
	Elsa Angersjö	Husmoder

De fick i uppdrag att utreda vilket intresse det fanns i småstugeområdet för eventuell maskinell andelstvätt.⁴⁶

I verksamhetsberättelsen för år 1950 står det att läsa att styrelsen den 13 maj skickat ett brev till Kungl. Arbetsmarknadsstyrelsen.⁴⁷

Den planerade andelstvättstugan kommer att betjäna en stadsdel, vars bebyggelse så gott som uteslutande består av egna hem. Husmödrarna där äro f.n nödsakade att utföra sin tvätt i gammaldags handtvättstugor utan någon som helst maskinell utrustning. Synnerligen stort intresse har därför visats för den nybildade andelstvättsföreningen och styrelsen för denna har kraftigt understrukit det behov av tillgång till modernare tvättmöjligheter, som uppenbarligen föreligger inom stadsdelen, vilken omfattar cirka 500 familjer.⁴⁸

Under åren som följer har styrelsen tillsammans med representanter av husmödrarna besökt flera olika tvättanläggningar och de ser nu ett skriande behov av en andelstvätt i området för att underlätta hemarbetet för de inom industrin förvärvsarbetande husmödrar.

Styrelsen tar även fram ett frågeformulär som ämnar ta reda på hur angeläget det är med en maskinell tvättstuga i Fräntorps småstugeområde.⁴⁹

Följande frågor ställdes till de boende i området;

- Ämnar ni anlita andelstvättstugan?
- I så fall såsom självtvätt – inlämningstvätt?
- Antalet familjemedlemmar och därav barn under 10 år?

⁴⁵ Protokoll fört vid sammanträde Fräntorps egnahemsförening 27 mars 1949

⁴⁶ Protokoll fört vid styrelsemöte med FFHF u.p.a. 7 april 1949

⁴⁷ Verksamhetsberättelse för FFHF u.p.a. under år 1950.

⁴⁸ Ur brev till Kungl. Arbetsmarknadsstyrelse Gbg 13 maj 1950. Verksamhetsberättelse för FFHF u.p.a. år 1950

⁴⁹ Protokoll fört vid styrelsemöte med FFHF u.p.a. 1 oktober 1952

Utfallet av frågeformuläret blev positivt och det beslutades att inrätta en andelstvätt i bottenvåningen av Fräntorps Folket Hus och den skulle inrymma moderna maskiner och hjälpmedel. Här skulle husmödrarna själva på några timmar kunna tvätta sina kläder och dels mot en relativ billig penning, kunna inlämna sin tvätt och få den tvättad av yrkeskunnig personal.⁵⁰ Den färdiga maskinella tvättinrättningen kom att användas flitigt av husmödrarna i Fräntorp⁵¹ men även av de boende i Utby som saknade en sådan inrättning.⁵²

Invigningen av andelstvädden ägde rum den 21 juli 1954 drygt sex veckor innan invigningen av Fräntorps Folkets hus äger rum.

Fester och andra aktiviteter för en grundplåt till bygget

De viktigaste inkomstkällorna för att få ihop pengar, förutom andelsmedlen, var de olika arrangemang och lotterierna som Fräntorps Folkets Husförening anordnade. Dessa var väldigt lyckade, välordnade och välbesökta. Många av tillställningarna återkom varje år till exempel midsommarfest och höstfest. Vid varje höstfest sålde Fräntorps Egnahemsförening festmärken till förmån för byggnationen.⁵³ Ur handlingarna från Fräntorps Folkets Hus föreningsarkiv lyfter jag fram nedanstående aktiviteter som på ett bra sätt representerar hur dessa kunde se ut.

Figur 3 Festmärken

Redan år 1937 anordnades en midsommarfest med majstång i Fräntorps egnahemsområde. Firandet varade i två dagar med dans och musik.⁵⁴ Året därpå bygger föreningen en dansbana vid Grustagsvägen (nuvarande Fräntorpsskolan se orienteringskarta bilaga 1) och Fräntorp fick då en festplats.⁵⁵ Den första höstfesten arrangerades vid Fräntorps gård och den varade i tre dagar mellan den 25-27 augusti år 1939. Här fanns det försäljning av läskedrycker, frukt och konfekt. Det fanns även en skjutbana, pilkastning, blomsterstånd och en fiskdamm för de yngre. Samtidigt bjöd Fräntorps amatörteatersällskap, Fräntorps frisksportare samt Fräntorps manskör på diverse uppträdanden. Höstfesten blev väl genomförd och uppskattad av de boende i Fräntorp.⁵⁶ I oktober samma år höll Fräntorps amatörteatersällskap en kabaréföreställning i Sävedalens Folkets Hus behållningen blev 99,55 kronor, även detta uppförande blev väl mottaget.⁵⁷

Fräntorps amateursällskap var mycket aktiva och mellan åren 1938-1941 genomförde de sju stycken kabaréer och teaterföreställningar.⁵⁸ Den 29 november år 1940

⁵⁰ Fräntorps Egnahemsförenings medlemsmatrikel från 1953.

⁵¹ Informant Thore Svanstedt, 20/8 2007.

⁵² Ekvall, Kahn (1996) s. 53

⁵³ Informant Bengt Åke Johansson, 20/8 2007.

⁵⁴ Protokoll fört vid sammanträde Fräntorps Egnahemsförening 19 juni 1937.

⁵⁵ Ibid. 8 juni 1938.

⁵⁶ Protokoll fört vid sammanträde med Fräntorps Lokalförening u.p.a. 18 augusti 1939.

⁵⁷ Ibid. 14 november 1939.

⁵⁸ Verksamhetsberättelse för Fräntorps Lokalförening 12 september 1938 - 27 april 1941.

framfördes teaterföreställningen "Strandäventyret" en pjäs i tre akter. Teaterföreställningen hölls på Redbergsgården och biljettpriset var 1.75 kronor.⁵⁹

För att ytterligare inbringa pengar till kassan för byggnationen av Fräntorps Folketshus startades en sygrupp i Fräntorp vid namn "Syhästen". Kvinnorna tillverkade sydda artiklar som såldes vid de olika sammankomsterna för Fräntorps Lokalförenings räkning.⁶⁰ Det som syddes var bland annat dockor, grytlappar, barntäcken, haklappar, lekdräkter och broderad dukar.

Figur 4 Sygruppen "Syhästen"
Foto Bengt-Åke Johansson 1942

Under krigsåren var det ransonering och restriktioner på många råvaror och produkter bl.a. kaffe, socker och tygartiklar. Detta ställer till problem för föreningen då de under dessa år var tvungna att begära tillstånd hos olika myndigheter varje gång det anordnades en fest eller då sygruppen skulle avyttra de produkter de hade tillverkat under året. Ett exempel på detta går att utläsa i skrivelsen till Statens Industrikommission daterad 30 januari år 1942. Där framkommer att föreningen begär tillstånd att de klädpersedlar som tillverkats under året av sygruppen skall kunna försäljas utan att folk behöver använda de klädkuponger som de tilldelats av staten.⁶¹ Samma ansökan⁶² skickades till Kristidsnämnden⁶³ för Göteborgs Stad.

Under år 1942 bestämde Fräntorps Folkets Hus Förening och Fräntorps Egnahems förening att låta uppföra en materialbyggnad vid Fräntorpsskolan. Byggnaden skall användas som teaterscen och som förvaringsplats för båda föreningarnas festmaterial.⁶⁴

Under år 1945 ansöker Fräntorps Folkets Hus Förening om tillstånd att anordna ett tombolalotteri.⁶⁵ Avkastningen av tombolalotteriet skulle användas som bidrag till kostnaderna för uppförandet av en samlingslokal för Fräntorps småstugeområde samt trakten däromkring. I ett brev till samtliga invånare i Fräntorp år 1946 uppmanas de boende att hjälpa till att sälja lotterna till förmån för byggnationen av Fräntorps Folkets Hus. Lotteriet om 35.000 lotter pågår mellan den 15 juli – 31 augusti och priset är 1 krona per lott. Om de boende ej hämtar och säljer lotter frivilligt kommer de att tilldelas lotter för försäljning.⁶⁶ Då detta är den enda verksamhet som pågår under detta år enär höstfesten uteblir, är de 8.000 kronorna varmt välkomna.⁶⁷ I

⁵⁹ Protokoll fört vid möte med Fräntorps Lokalförening u.p.a. 19 november 1940.

⁶⁰ Ibid. 18 augusti 1940.

⁶¹ Brev till Statens Industrikommission, daterad 30 januari 1942.

⁶² Blankett ang. Ansökan om tillstånd ställd till Krisnämnden i Göteborgs Stad, daterad 30 maj 1942.

⁶³ Kristidsnämnden: var ett lokalt organ för kristidshushållningen och fanns under och strax efter andra världskriget.

⁶⁴ Verksamhetsberättelse för FFHF u.p.a. 1942.

⁶⁵ Kungl. Maj:ts resolution given Stockholms slott den 15 november 1945. Till Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a.

⁶⁶ Brev till samtliga invånare i Fräntorp, daterat den 4 juli 1946.

⁶⁷ Verksamhetsberättelse för Fräntorps FFHF u.p.a. under år 1946.

Fräntorps Folkets Hus Förenings egna arkiv finns två stycken programblad. Nedan visas ett komplett programblad från höstfesten 1945. Som det går att utläsa av programbladet genomfördes dessa aktiviteter två helger i rad.

Varje arrangemang och lotteriförsäljning inbringade pengar som lades till en grundplåt för byggnationen av Fräntorps Folkets hus. Efter 16 mödosamma år kunde föreningen till slut bidra med 30 000 kronor.⁶⁸

Tillståndsprocessen

I det inledande skedet har föreningen idéer om vad lokalerna skulle kunna inrymma och aktiviteter som skulle kunna vara lämpliga som tex. gymnastiksal, föreningslokal, fruktförvaring, bibliotek, vaktmästarbostad mm. Det fanns alltså vid denna tid inga ritningar eller andra dokument om någon bestämd utformning av huset utan bara tankar och önskemål om vad huset borde inrymma.

År 1942 meddelar drätselkammaren att tomt nr 1, 23 kv Fransäsen i stadsdelen Sävenäs reserverats för att uppföra en samlingsbyggnad för FFHF:s räkning.⁶⁹ Samma år beslutas det i Riksdagen att en nämnd kallad Statens nämnd för samlingslokaler⁷⁰ skulle upprättas. Samlingslokaler för föreningar och folkbildning är vid denna tid en prioriterad fråga eftersom det är ont om sådana lokaler. Men under kriget så råder det brist på byggnadsmaterial och arbetskraft och samlingslokalerna får då stå tillbaka då bostadsbyggandet har en högre prioritet. Uppgiften för den nybildade nämnden var att fördela lån och bidrag samt att ge råd och sätta upp bestämmelser och riktlinjer för hur samlingslokaler bör utformas. Dessa lån och bidrag fördelas enligt en kvot och det är nämndens uppgift att fördela pengarna på ett bra sätt över hela Sverige. Nämnden ger ut en skrift som har för avsikt att vägleda de som står i begrepp att uppföra en samlingslokal och Fräntorps Folkets Hus Förening fick ett exemplar.⁷¹

1944 har byggnadsplanerna avancerat och stomritningarna ligger färdiga. Föreningen beräknar byggnadskostnaderna till 100.000 kronor men kostnaden förväntas minska när freden kommer.⁷² Två år senare lämnas byggnadstillståndet in och föreningen hoppas att byggnationen kan starta sommaren 1947. De fick dock inte något tillstånd och verksamheten tog en paus i väntan på byggnadstillstånd.⁷³

I mars 1949 ändrades förutsättningarna för tidigare inlämnat byggnadstillstånd då föreningen ej längre hade behov av en gymnastiksal i bottenvåningen av byggnaden. Anledningen till detta är att den nyuppförda Torpa skolan kunde tillgodose de behoven. Föreningen har istället för avsikt att där inrätta en maskinell andelstvättstuga som gagnar de boende i Fräntorp.⁷⁴

Kommande år får föreningen avslag på byggnadstillståndet de sökt år 1946. Avslaget berodde på att *”att byggnadstillståndet ej kunde inrymmas under 1950-års*

⁶⁸ Protokoll fört vid styrelsesammanträde för FFHF u.p.a. 17 augusti 1954.

⁶⁹ Verksamhetsberättelse för FFHF u.p.a. under år 1942.

⁷⁰ Samlingslokaler, statens nämnd för samlingslokaler, 1943

⁷¹ Ibid. år 1943

⁷² Verksamhetsberättelse för FFHF u.p.a. under år 1944.

⁷³ Ibid. år 1947.

⁷⁴ Protokoll fört vid sammanträde Fräntorps egnahems Förening 27 mars 1950.

byggnadskvot enär densamma redan var förbrukad".⁷⁵ Styrelsen för FFHF trodde att detta berodde på den kommande byggnationen av Folkets Hus vid Järntorget i Göteborg. FHR meddelade dock att dessa två byggnationer ej sker på samma byggnadskvot. Arbetet med Folkets Hus på Järntorget skulle ske på den kvot som tillkommit genom övertidsarbete bland Göteborgs arbetare till förmån för Folkets Hus.⁷⁶

Nu börjar föreningen och medlemmarna bli allvarligt oroad över att de aldrig skall få till ett byggnadstillstånd eftersom det fortfarande efter kriget är dåliga tider med ett fallande penningvärde. Föreningen börjar således diskutera om det finns en möjlighet att bygga i etapper för att på så vis lättare få byggnadstillstånd. I detta läge reviderar de också sina planer för byggnaden. Istället för att bygga en flygelbyggnad som skulle inrymma bastu, två stycken studierum och en vaktmästarbostad begränsar sig föreningen till en byggnad som skall inrymma en stor samlingslokal med scen och loger och liten samlingslokal på övervåningen. I källarplanet planerades det för ett studierum och en maskinell andelstvätt. Idéer fanns också om ett studierum och bibliotek. Föreningen tar kontakt med överbibliotekarie Genell vid Dicksonska folkbibliotek. Genell var positiv till förfrågan och kunde tänka sig att i Folkets Hus förlägga ett filialbibliotek och han lovade att höra av sig med besked.⁷⁷ Genell hörde av sig i mitten av juni och meddelade att de *"ej kunde förlägga en filial i Folkets Hus enär det redan fanns ett bibliotek i zon området"*.⁷⁸

Efter många turer av frivilliga och ofrivilliga förändringar blev byggnadstillståndet beviljat 1952 och äntligen kunde de ta nästa steg i processen.

Byggprocessen

Visionen om en egen lokal i Fräntorp uppstod bland småhusbyggarna redan 1937. Sexton år senare står de inför det faktum att de har en plats att bygga på och tillräckligt med pengar att kunna förverkliga sina idéer. Föreningen hade själva en grundplåt om 30.000 kronor och Göteborgs Stad gav löfte om ett bidrag om 40.000 kronor.⁷⁹ Den 4 september 1952 beviljades byggnadstillstånd för nybyggnad inrymmande samlingslokal och andelstvättstuga av Kungliga Arbetsmarknadsstyrelsen på tomt nr:1, 23 kv Fransäsen i stadsdelen Sävenäs. Uppdraget att upprätta ritningar och byggnadsbeskrivning⁸⁰ gick till arkitekt Bo Wedenmark och byggnadsingenjör Gunnar Erlandsson.⁸¹

Vid styrelsemötet år 1952 närvarade en ombudsman från Statens nämnd för samlingslokaler, byggnadskontrollanten Valter Tengberg och ingenjör Rune Kamdal. Vid detta styrelsemöte togs en rad viktiga beslut angående vilka entreprenörer som skulle användas samt att allt arbete skulle utföras på löpande räkning förutom rör- och elarbeten. Styrelsen konstaterar även att ett igångsättningstillstånd krävs från länsarbetsnämnden innan de kan börja bygga.⁸²

⁷⁵ Verksamhetsberättelse för FFHF u.p.a. under 1950.

⁷⁶ Protokoll fört vid styrelse möte med FFHF u.p.a. 21 augusti 1950.

⁷⁷ Ibid. 6 mars 1951.

⁷⁸ Protokoll fört vid sammanträde med Byggnadsutskott FFHF u.p.a. 1 juni 1951.

⁷⁹ Brev till FHR från FFHF u.p.a. Gbg 15 maj 1951.

⁸⁰ Se bilaga 3 a-c

⁸¹ Verksamhetsberättelse för FFHF u.p.a. under år 1952

⁸² Protokoll fört vid styrelsemöte med FFHF u.p.a. 1 oktober 1952.

1953 består styrelsen av följande personer:

Ordförande	Ivar Wennerberg	Kommunaltjänsteman
Vice ordförande	Einar Andersson	Banvaktmästare
Kassör	Sven Palmqvist	Föreståndare
Sekreterare	Arne Dehn	Kassör
	Mauritz Bengtsson	Förman
	Rickard Eriksson	Banarbetare
	Roy Eriksson	Lagerbiträde

Styrelsen sammanträder ofta för att ta ställning till frågor som uppkommer under byggnationen såsom ansökningar om bidrag, anbud, kontraktsskrivning och olika leverantörer till Fräntorps Folkets Hus.

Vid mötet 28 maj redovisas att ett tomrättskontrakt har upprättats och att det gäller för en tid av 60 år, från och med 1 april 1953.⁸³ Den 8 augusti meddelar länsarbetsnämnden att de har fått igångsättningstillståndet och att byggnationen skall påbörjas innan den 1 september.⁸⁴ Av de anbud som inkom bestämde sig föreningen att anta följande:⁸⁵

- Bygg Byggnadsfirman Ernst Stenberg A/B 216.000 kronor
- VVS A.W Ivarssons Rörläggeri 49.985 kronor
- El Hambolts Elektriska AB 14.375 kronor

Före den förste september påbörjades byggnationen av folkets hus och innan årets slut är valvet färdiggjutet samt rör- och elarbeten är färdiga i källarplanet.⁸⁶

På våren 1954 beställs en högtryckspanna från W. Söderströms Gjuteri & Mekaniska Verkstad aktiebolag i Norrköping till en kostnad av 10.800 kronor.⁸⁷ Under våren jobbar även styrelsen med att rätta till ett administrativt fel som uppkommit i samband med upprättandet av tomträten. I ett tidigt skede lät föreningen överlåta tomträten på andelstväten i tron om att detta skulle underlätta för kommande låneansökningar och bidrag. Då det framkom att Folkets Hus Föreningen skulle svara för byggnadens uppförande var föreningen tvungen att återta tomträten.⁸⁸

Sommaren 1954 står Fräntorps Folkets Hus klart och andelstväten invigdes den 21 juli. Det dröjer dock till den 3 september innan invigning av själva Folkets Hus kan ske då inredningen och inventarier ej är klara. Föreningen anlitar en trädgårdsmästare för planering av trädgården och dess planteringar. Dessutom anlitas en tillsyningsman som erhåller en timlön om 2.34 kronor för att sköta fastighetsskötsel och städning av byggnaden. Styrelsen anser att en telefonhytt skulle underlätta för verksamheten i huset och tar därför kontakt med televerket i denna fråga. Föreningen

⁸³ Ibid. 28 maj 1953

⁸⁴ Verksamhetsberättelse för FFHF u.p.a. under år 1953.

⁸⁵ Ibid. år 1953.

⁸⁶ Protokoll fört vid styrelsemöte med FFHF u.p.a. 29 december 1953.

⁸⁷ Ibid. 18 mars 1954.

⁸⁸ Protokoll från extra stämma med FFHF u.p.a. 25 april 1954.

ansöker även om ett statligt bidrag för utrustning av inventarier till hobbyrummet i källarplanet.⁸⁹

Föreningen kan i detta läge redovisa de preliminära anläggningskostnaderna och hur finansieringsplanen ser ut för byggnationen av Fräntorps Folkets Hus.⁹⁰

Anläggningskostnader:

- Byggnadskostnad, inkl. målning & inredning	252.000
- Installationskostnader	115.000
- Arkitekt, konstruktör & kontrollarvoden	20.000
- Räntor, lagfart, adm. kostnader under byggtiden	8.000
- Planeringskostnader för tomten	5.000
- Diverse kostnader	10.000
	Summa 410.000

Finansieringsplan:

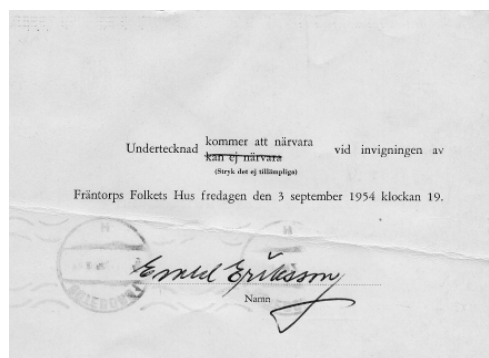
- Eget kapital	20.000
- Anslag av Göteborgs stad	25.000
- Statligt lån för samlingslokaler	107.000
- Lån i bank eller andra inrättningar	258.000
	Summa 410.000

Invigning av Fräntorps Folkets Hus

Den 8 augusti 1954 står då äntligen Fräntorps Folkets Hus klart inrymmande en stor samlingslokal, hobbyrum, klubbrom, kök, duschrum och för husmödrarna ett andelstväteri.⁹¹

Den totala kostnaden för byggnationen av Fräntorps Folkets Hus kom till slut att stanna på 450.000 kronor.⁹² Efter 16 års strävan i med- och motgångar har nu föreningen och de boende i området en alldeles egen byggnad för samvaro och aktiviteter.⁹³ En inbjudan om deltagande

på invigningsdagen den 3 september skickas ut till de boende och andra berörda.⁹⁴ Invigningen uppmärksammas i flera av Göteborgs lokaltidningar med reportage och reklamannonser från leverantörerna till Fräntorps Folkets Hus.⁹⁵

Figur 5 Svarkort till Invigningen

Närvarande vid den högtidliga invigningsdagen var förutom de boende i Fräntorp bl.a. representanter från stadsfullmäktige, drätselkammare, länsarbetsnämnden,

⁸⁹ Verksamhetsberättelse för FFHF u.p.a. under år 1954.

⁹⁰ Protokoll fört vid styrelse möte FFHF u.p.a. 17 augusti 1954

⁹¹ Göteborgs Handels och Sjöfartstidning 4 september 1954.

⁹² Ny Tid 4 september 1954.

⁹³ Verksamhetsberättelse för FFHF u.p.a. under år 1954.

⁹⁴ Protokoll fört vid styrelsesammanträde för FFHF u.p.a. 17 aug 1954.

⁹⁵ Ny Tid och Göteborgs Handels och Sjöfartstidning 4 september 1954.

entreprenörer och organisationer i Fräntorp.⁹⁶ Fräntorps Folkets Hus ordförande, Herr Ivar Wennerberg, hälsade alla de ca 200 personerna välkomna till denna högtidsdag. Wennerberg uttryckte sin glädje över att byggnaden äntligen stod färdig och att han hoppades att kommande generationer här skulle kunna samlas kring nya sociala välfärdsidéer.⁹⁷

Det var riksdagsman Gustaf Karlsson från Munkedal, ordförande i Statens nämnd för samlingslokaler, som fick äran att inviga Fräntorps Folkets Hus. I samband med invigningen överlämnades tavlor och blommor från flera olika organisationer, bl.a. från FHR, Fräntorps Egnahemsförening, Göteborgs Arbetarkommun, Fräntorps Socialdemokratiska Förening, FIB:s kulturfond⁹⁸ med flera.⁹⁹ Sång och musik inramade invigningen och efteråt följde te och lättare underhållning.¹⁰⁰

I FFHF:s verksamhetsberättelse som behandlar år 1954 finns avskriften av ett brev skickat till FHR den 22 februari 1955. Texten representerar hela tanken med Fräntorps Folkets Hus och kan fungera bra som slutord för hela uppsatsen.

När styrelsen i årets redogörelse, för anförtrodd verksamhet, redovisar lönen för – föreningarnas 16-åriga oförtröttliga strävan -, riktas en tacksamhetsgärd till alla o envar som bidragit till ernådda vackra resultatet.

Vad resultatet innebär för föreningar, organisationer och enskilda har redan visat sig i den stora efterfrågan av tillgängliga lokaler under de månader av verksamhetsåret som dessa stått till förfogande.

Styrelsens förhoppning är, att kommande styrelser såväl som varje föreningsmedlem och hyresgäst kommer att ägna största omvårdnad om byggnaden och inventarier samt att en ändamålsenlig verksamhet kommer att bedrivas till nytta och glädje för - först och främst – alla inom fräntorpsområdet boende men även för andra i organisationer och enskilda, som söker sig till föreningens vackra byggnad i den – vid varje årstid – tjusiga parkomgivning.¹⁰¹

Sammanfattning

Detta kapitel har gett en bakgrund till den plats där Fräntorps Folkets Hus kom att byggas på. Det går att följa bildandet av Fräntorps egnahemsförening, lokalförening och deras andelstvätsförening samt de fester som arrangerades i området till förmån för byggnationen. Kapitlet har även gett en inblick i tillstånd och byggnadsprocessen och avslutades med invigningen av Fräntorps Folkets Hus.

⁹⁶ Göteborgs Handels och Sjöfartstidning 4 september 1954.

⁹⁷ Ibid. 4 september 1954.

⁹⁸ Folket i Bild.

⁹⁹ Göteborgs Handels och Sjöfartstidning 4 september 1954.

¹⁰⁰ Ny Tid 4 september 1954.

¹⁰¹ Verksamhetsberättelse för FFHF under år 1954.

Del 4 Avslutande diskussion

Syftet med denna uppsats har bl.a. varit att studera de tankar och idéer som låg bakom uppförandet av Fräntorps Folkets Hus samt att ge en bild av byggprocessen och dess finansiering. En mer generell målsättning har varit att ge en bild av hur ett av alla folkets hus i Sverige blev till och vilken verksamhet som bedrivits. Ett annat mål har även varit att ge en historisk beskrivning som kan inspirera nuvarande och blivande medlemmar i Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a. Den huvudsakliga frågan att besvara har varit hur småstugebyggarna i Fräntorp gick tillväga för att finansiera och bygga Fräntorps Folkets Hus. Uppsatsen har även redogjort för vilka som var initiativtagarna till byggnationen, vilken funktion byggnaden avsågs ha samt vilken betydelse det ideella arbetet hade för tillkomsten av Fräntorps Folkets Hus.

Genom åren har givetvis Fräntorps Folkets Hus förändrats och de största förändringarna genomfördes på 60-70-talet. Detta har jag inte diskuterat då uppsatsen begränsar sig till åren mellan 1936-1954. Men i korthet kan jag säga att under denna period avlägsnades scen och loger och lokalerna fräschades upp. Det byggdes en handikappstolett och telefonhytten ersattes med en urinoar. Det byggdes även en handikappsramp från A-salen mot sydost och en utrymningstrappa installerades vid entrén upp till B-salen.

Vad jag har kunnat se i arkivmaterialet finns inga diskussioner om färgsättning, inredning eller konst. Utöver byggnadsbeskrivningen om fyrtio sidor, har jag inte funnit någon dokumentation om husets interiör och utformning. Det jag kan konstatera är att A-salens väggutsmyckning är original och består av uppdelade väggfält putsade i olika tekniker och färgsatta i tre olika kulörer i grönt och vitt. Det är dock osäkert om kulörerna är autentiska.

I en vidare forskning av Fräntorps Folkets Hus skulle det givetvis vara intressant att diskutera förändringen av interiör och exteriör men även hur nya behov påverkar en befintlig byggnad och dess miljö.

Under uppsatsskrivandet är det naturligt att det uppkommer frågor och funderingar, dessa har framförallt kretsat kring.

- Synen på ideellt arbete och om den har förändrats över tid?
- Hur mycket kostade byggnationen och hur mycket pengar samlades in i dagens mått?
- Hade det varit möjligt att genomföra ett sådant här projekt idag?

I början av år 1937 väcks tanken om en egen samlingslokal i Fräntorp och två år senare ger Göteborgs stad möjlighet att arrendera marken där Fräntorps gård stod. Detta innebar att föreningen aktivt kunde börja planera för ett eget Folkets Hus i småstugeområdet. Medlemmarna i föreningen var mycket målinriktade och jobbade tillsammans för att nå sitt syfte och samla in pengar till en grundplåt till förmån för byggnationen. Det kom dock att ta sexton år att realisera drömmen om ett eget Folkets Hus och vägen dit var kantad av många frågor att ta ställning till.

I början av arbetet uppkommer flera idéer om vad huset, förutom samlingshall, bör innehålla för att få ihop ekonomin. Föreningen diskuterade inledningsvis att kombinera byggnaden med en gymnastiksal eller bibliotek, men tillslut föll valet på

att inrätta en maskinell tvättinrättning i källarlokalen¹⁰². Att det till slut blev en maskinell tvättinrättning i Fräntorps Folkets Hus kan ha sin förklaring till att föreningen hade sett att sådana inrättningar fungerade ypperligt på andra ställen i Göteborg samt att husmödrarna i Fräntorp hade uttryckt ett starkt behov av en sådan¹⁰³.

Ett annat bekymmer som tog tid och kraft var andra världskrigets påverkan. Att fortsätta planeringen av Folkets Hus visade sig vara svårt då omfattande ransoneringar av material och bristen på arbetskraft var påtaglig i hela Sverige. Att få in pengar till föreningen visade sig vara komplicerat då de hela tiden fick söka tillstånd för att sälja varor och anordna lotterier.

Det visade sig även vara svårt att få bygglov. De första ritningarna låg klara 1944 men det kom att åtta år till dess att föreningen beviljades bygglov¹⁰⁴. Det kom även att visa sig att beräkningarna av byggkostnaderna kom att öka väsentligt och att det således kom att kosta betydligt mycket mer än vad föreningen hade räknat med.

Då föreningar och fortbildning var en prioriterad fråga för staten inrättades en nämnd som hade till uppgift att fördela lån och bidrag samt upprättade riktlinjer för hur samlingslokaler bör vara utformade. Med hjälp av dessa riktlinjer och möjlighet till lån och bidrag kunde byggnationen av Fräntorps Folkets Hus till slut bli verklighet.

När jag gick igenom och läste arkivmaterialet kunde jag utläsa en stor entusiasm och ett stort engagemang från både styrelsen och medlemmarna i föreningen. För trots motgångar och svåra tider tappade de aldrig modet utan fortsatte driva projektet framåt. Målet var ett eget Folkets Hus och förutsättningarna för detta ändrades flera gånger under tiden. Varje gång en dörr stängdes lyckades de hitta en ny lösning på problemet.

Självklart hade styrelsen i förening en viktig och betydelsefull roll i uppförandet av Fräntorps Folkets Hus. Dessa "eldsjälar" lade ner oerhört mycket jobb och engagemang för att få till stånd en byggnation av en samlingslokal i området. Den ideella tid som lades ner och den glädje som går att utläsa ur det empiriska materialet har varit viktigt att ta del av för att förstå bakgrunden till och behovet av en samlingslokal i Fräntorp.

Det märks att styrelsens engagemang har smittat av sig på föreningens medlemmar. Detta har i sin tur inneburit att de arrangemang som genomförts för att kunna samla in pengar för byggnationen har underlättats betydligt och det gemensamma målet har svetsat samman ett helt område.

Självklart är det så att det även idag finns "eldsjälar" som är villiga att lägga ner tid och engagemang att genomföra mindre eller större projekt. Det är dock svårt att mobilisera många människor att ha samma målbild då varje människa har en egen agenda och mål som de vill uppnå. Tidsandan som präglade Sverige när Fräntorps Folkets Hus blev till var kollektiva lösningar på gemensamma problem och idag söker människor i mycket större utsträckning individuella lösningar istället.

¹⁰² Protokoll fört vid sammanträde Fräntorps egnahemsförening 27 mars 1949

¹⁰³ Verksamhetsberättelse för FFHF u.p.a. under år 1950.

¹⁰⁴ Verksamhetsberättelse för FFHF u.p.a. under år 1944.

För invånarna i Fräntorp innebar ett eget Folkets Hus en tillflyktsort där tankar och idéer kunde utbytas. En av anledningarna till den stora uppslutningen av människor kan ha varit att det fanns flera syften med byggnationen. Det var inte bara en samlingslokal för möten studiecirkel, underhållning och rekreation. Utan här fanns även plats för en maskinell tvättinrättning och en hobbylokal. De olika funktionerna tror jag bidrog till det stora engagemanget från medlemmarna i föreningen. Husets många syften och funktioner gjorde att det fanns plats för medlemmarnas intressen och vitt skilda behov.

Under uppsatsens gång blev jag även nyfiken på prisutvecklingen från den tid då Fräntorps Folkets Hus byggdes och jämfört med idag. Priser går inte att jämföra rakt av från då till nu men konsumentprisindex ger en indikation om vad en tjänst eller vara skulle kunna kosta med dagens penningvärde. *”Jämförelser över lång tid är behäftade med stor osäkerhet, särskilt med tanke på att levnadssättet har genomgått stora förändringar”*¹⁰⁵.

Här nedan visas några exempel på prisjämförelser.

- 1939 genomfördes en kabaréföreställning som inbringade 99,55 kronor. År 2006 motsvarar denna summa 2431 kronor.
- Året därpå framfördes en teaterföreställning där biljettpriset var satt till 1,75 kronor, år 2006 motsvarar biljettpriset 37,65 kronor.
- Grundplåten till Fräntorps Folkets Hus var 30 000 kronor vilket 2006 motsvarar 382 059 kronor.
- Sammanlagt kom byggnationen (1953) att gå på 450 000 kronor vilket 2006 motsvarar 5 696 341 kronor.

Under sexton tid lyckades föreningen samla ihop den ansenliga summan motsvarande 382 059 kronor (2006). En imponerande summa med tanke på kristider med ransoneringar och annat krångel.

Jag är helt övertygad om att det går att genomföra ett sådant här projekt idag och det finns mycket att lära i fallet Folkets Hus i Fräntorp. För att kunna genomföra ett sådant projekt krävs långsiktighet och ett klart och tydligt mål. Det är även bra att föra en aktiv dialog med myndigheter och andra intressenter som kan stötta och hjälpa till vid behov. Vid eventuella problem är det bra att ompröva och försöka finna nya lösningar på problemen. Det är oerhört viktigt att skapa kringaktiviteter under tidens gång som engagerar många olika människor. Detta kan tex. vara teaterföreställningar, barnaktiviteter och andra kulturevenemang men också regelbundna träffar som svetsar samman en grupp människor för ett gemensamt mål.

Detta fungerade för Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a. och femtiofyra år senare finns både byggnaden och de tankar, som är fundamentet i föreningen, kvar.

¹⁰⁵ Statistiska centralbyrån (2007)

Sammanfattning

Syftet med denna uppsats har varit att beskriva drömmen och processen om ett eget Folkets Hus i Fräntorp och vägen dit. Detta inbegriper bl.a. finansiering och byggprocess. Dessutom avser uppsatsen att ge en historisk beskrivning som kan inspirera nuvarande och blivande medlemmar i Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a.

Uppsatsen bygger på föreningarnas eget arkivmaterial och tidningsurklipp. Utöver detta har intervjuer genomförts under våren och sommaren 2007. De litteraturstudier som genomförts har behandlat arbetarrörelsens och folkrörelsernas framväxt och idétradition.

Anledningen till att det just blev ett folkets hus berodde till stor del på den tidsanda och de politiska strömningar som fanns under den aktuella perioden. Arbetarrörelsen var på frammarsch och flera viktiga demokratiska reformer hade genomförts i Sverige och i Europa.

Tanken om Fräntorps Folkets Hus uppstod ur ett behov av en samlingslokal för sammankomster och aktiviteter för invånarna i Fräntorp. I uppsatsen beskrivs bildandet av Fräntorps egnahemsförening, lokalförening och deras andelstvätsförening. Dessa föreningar har en nära förankring med Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a. En av anledningarna till den stora uppslutningen av människor kan ha varit att det fanns flera syften med byggnationen. Det var inte bara en samlingslokal som byggdes utan även en tvättrinättning, hobbylokal, samt en plats för underhållning och rekreation. Trots motgångar och svåra tider tappade styrelsen och medlemmarna aldrig modet utan fortsatte driva projektet framåt. Styrelsen i Fräntorps Folkets Hus Förening hade en viktig och betydelsefull roll i uppförandet av Fräntorps Folkets Hus. En stor del av arbetet sköttes av styrelsens ”eldsjälar” men det är viktigt att poängtera att utan medlemmarnas engagemang hade det inte stått ett Folkets Hus i Fräntorp idag.

Vägen till ett eget Folkets Hus i Fräntorp var många gånger mödosam men också intressant och engagerande. Insamlingen av en grundplåt till byggnationen skedde främst genom fester knutna till årets högtider samt lotterier. De hinder som framförallt ställde till det var de komplikationer som följde i och med andra världskriget, tex. ransonering av material och brist på arbetskraft samt bygglovsprocessen som pågick i sex år. Efter 16 års strävan stod Folkets Hus äntligen klart inrymmande en samlingslokal, andelstvätt, hobbyrum och kök. Den högtidliga invigningen skedde den 3 september 1954 vilket uppmärksammades i flera lokaltidningar i Göteborg.

Epilog

Fräntorps Folkets Hus Förening är idag en i högsta grad levande förening med ett flertal fasta uthyrningstillfällen varje vecka. Vid dessa tillfällen bedrivs bland annat folkdans, föreningsmöten, fester och bröllopstillställningar.

När den nuvarande styrelsen hösten 2006 övertog driften av huset har ett flertal förändringar gjorts. Styrelsen såg över antalet andelsägare och insåg ganska snart att det för en nytändning för föreningen behövdes nya andelsägare, idéer och engagemang. Föreningen har idag sedan starten av andelsteckningen nittio nya andelsägare varav ett fåtal av dessa är "gamla" andelsägare. Precis som när föreningen startades 1937 finns representanter i styrelsen från Fräntorps egnahemsföreningen. Dessutom har engagerade människor i Fräntorp startat Kultur i Fräntorp (KUF) som anordnar kulturella arrangemang.

Visioner för framtiden uttrycker nuvarande ordförande Erik Johannesson på följande sätt.

Min vision för Fräntorps Folkets Hus är att det skall sjuda av verksamhet från morgon till sen kväll. Huset skall inte bara vara mötes- och festlokal på kvällstid och helger, utan också kunna erbjuda företag, föreningar och privatpersoner möjligheter till mötesplats varje dag i veckan. För att nå detta mål kommer vi att satsa på att ansluta ytterligare nya andelsägare och att successivt satsa på att utveckla huset både med ny teknik och rusta lokalerna till en mer modern standard. Föreningens ursprungliga mål var att arbeta för ett levande Folkets Hus och ge fräntorpsborna en mötesplats för gemenskap och samvaro. Detta arv har vi för avsikt att förvalta vidare till kommande generationer.

Erik Johannesson 26 september 2007

Figur 5 Fräntorps Folkets Hus, sydost

Figur 6 Fasad sydväst.

Figur 7 A-sal, scen

Figur 8 A-sal, väggdekoration

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Osorterat arkivmaterial från Fräntorps Egnahemsförenings och Fräntorps Folkets Hus Förening. Uppgifter från dessa arkiv är uppställda i kronologisk ordning.

Protokoll fört vid möte med småstugebyggarna i Fräntorp den 8 juni 1936

Protokoll fört vid interimsstyrelsens sammanträde den 19 juni 1936

Protokoll förda vid sammanträden med Fräntorps Egnahemsförening:
28 juni 1936, 6 februari 1937, 7 februari 1937, 19 juni 1937, 9 oktober 1937, 1 mars 1938, 27 mars 1938, 23 maj 1938.

Protokoll fört vid styrelsemöte Fräntorps Egnahemsförening söndag 8 juni 1938

Brev till drätselkammaren från Fräntorps Lokalförening u.p.a. 28 oktober 1938.

Protokoll förda vid möten med Fräntorps Lokalförening:
18 aug 1939, 14 november 1939, 18 augusti 1940, 19 november 1940

Protokoll årsmöte Fräntorps lokalförening 6 juni 1941

Verksamhetsberättelse för Fräntorps Lokalförening 12 sept. 1938 – 27 april 1941

Brev till Statens Industrikommission, daterad 30 januari 1942

Brev till Drätselkammaren från Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a. Gbg 6 februari 1942

Styrelseberättelse för Fräntorps Folkets Hus Föreningen u.p.a. mars 1942

Verksamhetsberättelse för Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a.:
1942, 1944 och 1945

Kungl. Maj:ts resolution given Stockholms slott den 15 november 1945. Till Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a.

Brev till samtliga invånare i Fräntorp från Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a. brev daterat 4 juli 1946

Verksamhetsberättelse för Fräntorps Folkets Hus Förening under år 1946

Protokoll fört vid sammanträde Fräntorps Egnahemsförening 27 mars 1949

Protokoll fört vid styrelsemöte med Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a. 7 april 1949

Protokoll fört vid styrelsemöte med Fräntorps Egnahemsförening 27 mars 1950

Brev till kungl. Arbetsmarknadsstyrelse Gbg 13 maj 1950

Verksamhetsberättelse för Fräntorps Folkets Hus Förening under år 1950

Ur brev till Kungl. Arbetsmarknadsstyrelse Gbg 13 maj 1950. Verksamhetsberättelse för Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a. år 1950

Protokoll fört vid styrelsemöte med Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a. 6 mars 1951

Brev till Folkets Hus Riksorganisation från Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a. Gbg 15 maj 1951.

Protokoll fört vid sammanträde med Fräntorps Folkets Hus Förenings byggnadsutskott 1 juni 1951

Protokoll fört vid styrelsemöte med Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a.:
29 juni 1951, 23 oktober 1951, 1 oktober 1952

Verksamhetsberättelse för Fräntorps Folkets Hus Förening under år 1952

Protokoll fört vid styrelsemöte med Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a.:
28 maj 1953, 29 december 1953

Verksamhetsberättelse för Fräntorps Folkets Hus Förening under år 1953.
Protokoll fört vid styrelsemöte med Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a. 18 mars. 1954.
Protokoll fört vid extra stämma med Fräntorps Lokalförening 25 april 1954.
Protokoll fört vid styrelsesammanträde för Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a. 17 augusti 1954.
Verksamhetsberättelse för Fräntorps Folkets Hus Förening u.p.a. under år 1954.
Kungliga bostadsstyrelsen Stockholm 16. Tvätteristyrelsen Dnr Tt 484 0, TN/UG beslut 22 september 1955.

Medlemsmatriklar från Fräntorps Egnahemsföreningens egna osorterade arkiv

Från år 1947 och 1953

Intervjuer utförda av författaren

Bengt Åke Johansson	2007-08-20	Uppväxt och boende i Fräntorp
Thore Svanstedt	2007-08-21	Uppväxt och boende i Fräntorp

Samtal genomförda av författaren

Roland och Ingrid Sundström	2007-05-18	Boende i Fräntorp
-----------------------------	------------	-------------------

Tryckta källor och litteratur

- Almqvist, T. Johansson, H. & Simonsson, L (1976) *Vad Folket byggde, ett utkast till folkrörelsernas byggnadshistoria*. Sveriges arkitekturmuseum, Nordiska museet.
- Bergqvist, M. Svensson, B (1999) *Metod och minne, etnologiska tolkningar och rekonstruktioner*. Studentlitteratur
- Caldenby, C (1998) *Att bygga ett land- 1900-talets svenska arkitektur*. Stockholm. Arkitekturmuseet och Byggnadsrådet
- Ekvall, G. Kahn, A (1996) *En modern boendehistoria, byggande och vardagsliv i Utby egnahem 1937-94*. Graphic Systems.
- Eriksson, E. (1990) *Eget hem på fri grund*, Byggnadskultur nr 1
- Fräntorps Egnahemsförening, (1996), *Jubileumsskrift 1936-1996*
- Kassman, C. (1992) *Idéernas mötesplats, folkets husrörelsen 100 år*. Graphic Systems.
- Lundkvist, S. (1977) *Folkrörelserna i det svenska samhället 1850-1920*, Almqvist & Wiksell, Uppsala.
- Skarback, S. (1995) *Göteborg herrgårdarnas stad*. Tre böcker förlag AB. Grafikerna i Kungälv.
- Ståhl, M. (2005) *Möten och Människor, i Folkets Hus och Folkets park*. Bokförlaget Atlas.

Kartor och ritningar

Karta:

Hämtad från www.hitta.se (2007-08-26)

Ritningar:

Fräntorps Folkets Hus Föreningens arkiv av Bo Wedenmark och Gunnar Erlandsson.
Nybyggnad å tomt nr 1, 23 kv Fransäsen inom Sävenäs. Göteborg 19 augusti 1953.

Tidningsartiklar från Fräntorps Folkets Hus Föreningens egna osorterade arkiv

Övrig litteratur

Göteborgs Handels och Sjöfartstidning, 4 september 1954.

Ny Tid, 4 september 1954.

Orban, P. (1978) *Massmedier, de nya folkrörelserna: Kultur och normativ integration i det svenska samhället*, Skrivbyråcentralen i Göteborg AB

Samlingslokaler, Anvisning och bestämmelser gällande vid anordnande av allmänna samlingslokaler. Meddelande från statens nämnd för samlingslokaler, nr 1, 1943

Elektroniska källor

Bengt Åkes fotoalbum

<http://outdoors.webshots.com/album/67232049TPpvEY> (2007-04-05)

Egnahemsbolaget

<http://www.egnahem-goteborg.se/> (2007-05-09)

Folkets Hus och Parker

<http://www.fhp.nu/frameset.asp> (2007-04-04)

Fräntorps Egnahemsförening

<http://www.frentorp.com> (2007-05-06)

Fräntorps Folkets Hus Förening

<http://www.frantorpsfolketshus.se/> (2007-07-04)

Göteborgs Stadsmuseum: sökord Fräntorp

<http://carlotta.gotlib.goteborg.se/pls/carlotta/ListaEnkel> (2007-05-03)

NE, sökord: Drätselkammare

http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=156644 (2007-08-24)

NE, sökord: Egnahem

http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=O14129 (2007-03-20)

NE, sökord: Egnahemslån

http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=159339 (2007-07-30)

NE, sökord: Kristidsnämnd

http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=231808 (2007-07-23)

Statistiska centralbyrån, konsumentprisindex

<http://www.scb.se/templates/prislathunden/default.asp?amount=30000&year1=1953&month1=ars&year2=2006&month2=ars> (2007-09-14)

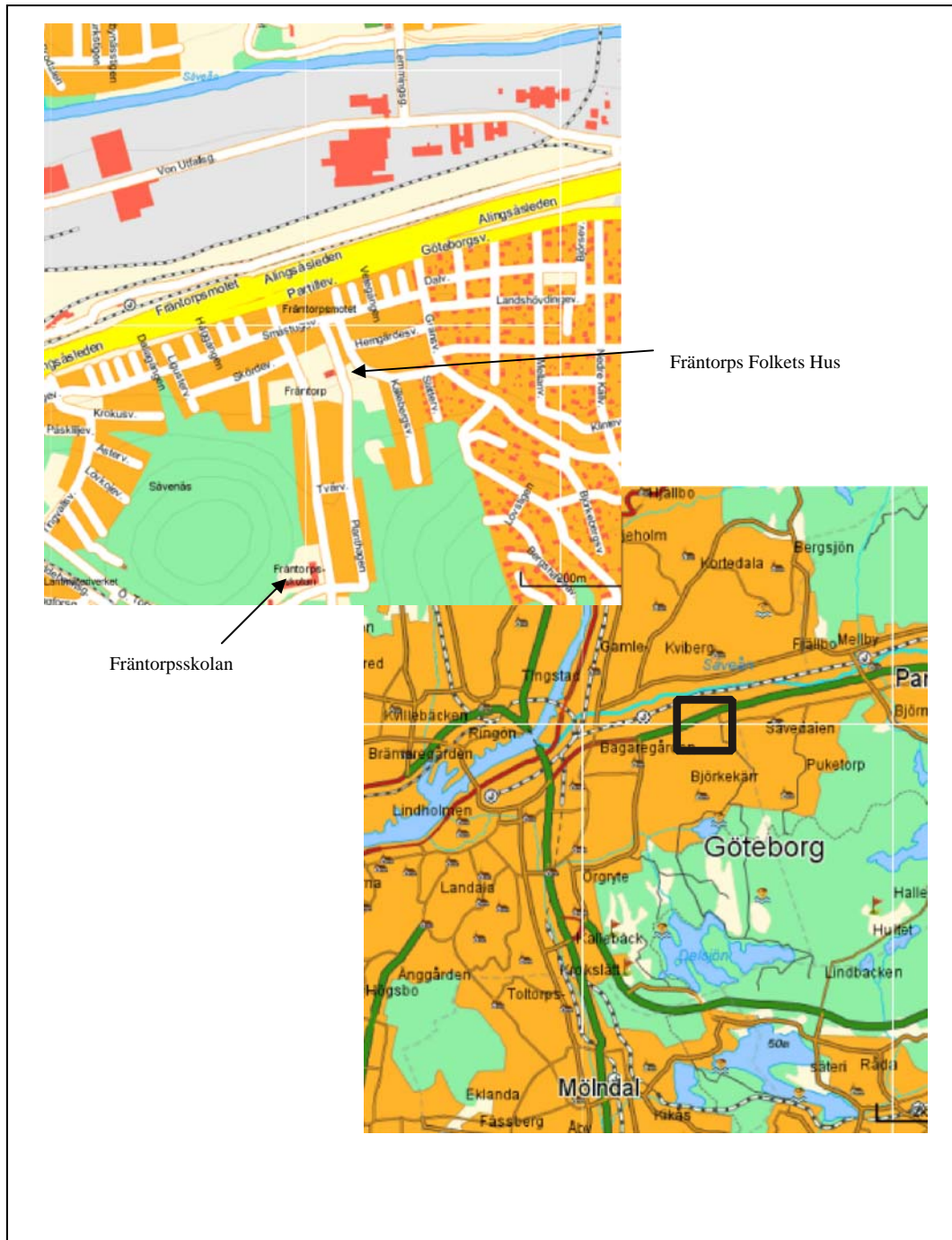
http://www.scb.se/templates/tableOrChart_33895.asp (2007-09-16)

Illustrationsförteckning

Figur 1 Fräntorps Folkets Hus Foto: Bengt-Åke Johansson.....	1
Figur 2 Fräntorps Gård. Foto: Göteborgs Stadsmuseum	15
Figur 3 Festmärken	20
Figur 4 Sygruppen "Syhästen" Foto Bengt-Åke Johansson 1942	21
Figur 5 Svarskort till Invigningen.....	25
Figur 6 Fräntorps Folkets Hus, fasad sydost Foto: Åse-Lill Törnqvist.	31
Figur 7 Fasad sydväst.	31
Figur 8 A-sal, scen	31
Figur 9 A-sal, väggdekoration	31
Figur 10 Orienteringskarta.....	34
Figur 11 Fasad sydväst	34
Figur 12 Fasad nordost	34
Figur 13 Fasad sydost	34
Figur 14 Fasad nordväst.....	34
Figur 15 Planritning samlingslokal och kök.....	34
Figur 16 Källarvåning med andelstväteri	34

Bilagor

Bilaga 1 Orienteringskarta

Figur 9 Orienteringskarta

Bilaga 2 Intervjufrågor

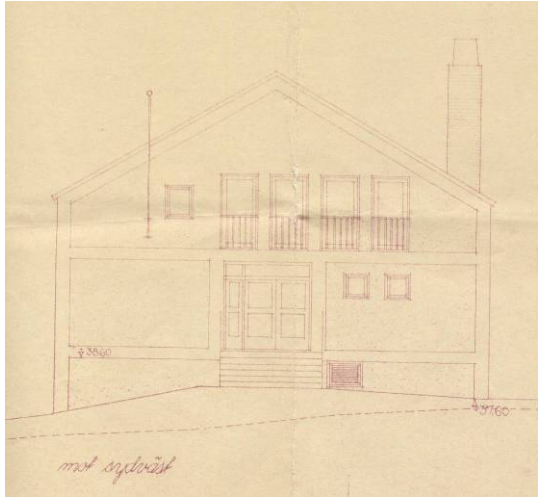
Frågor ställda till informanterna: Bengt Åke Johansson och Thore Svanstedt

- Varför tror du att det behövdes ett Folkets Hus i Fräntorp?
- Kommer du ihåg vilka som var engagerade?
- Hade medlemmarna i föreningen möjlighet att vara med och påverka utformningen av det planerade huset?
- Vad hade medlemmarna för möjlighet att påverka över lag?
- Hur finansierades bygget?
- Vilka problem löste uppförandet av folkets hus?
- Fanns det någon alternativ placering av huset?
- Vilka aktiviteter kunde man tänka sig i huset?
- Vad var Fräntorps Lokalkommitté för något?
- Det såldes festmärken på Höstfesterna har du några sådana kvar?
- Det uppfördes en materialbod för teatersällskapets räkning där de brukade uppträda Kommer du ihåg var detta var någonstans?
- Vilken repertoar hade teatersällskapet och vad kommer du ihåg av deras uppträdanden?
- Fräntorpssångerna, när sjöng man dem?
- Vad kommer du ihåg av byggnationen?
- Vad kommer du ihåg av invigningen?
- Vilka var med i syhästen?

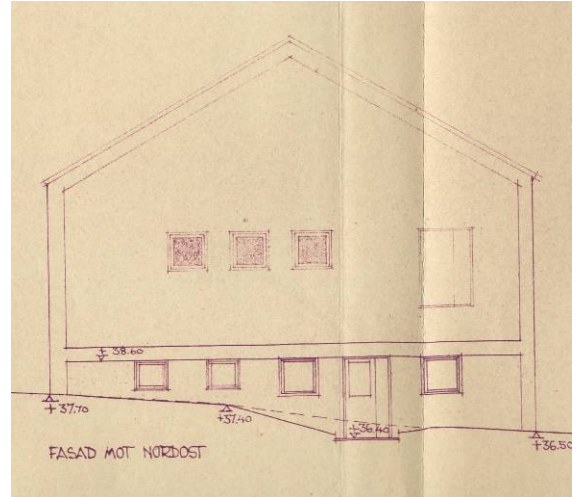
Bilaga 3 Ritningar och byggnadsbeskrivning

a)

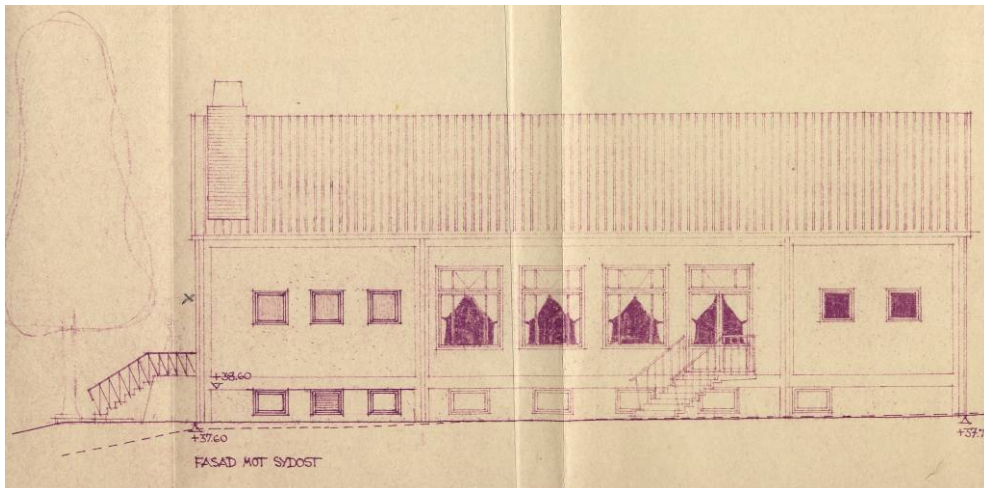
Ritningar upprättad av Bo Wedenmark och Gunnar Erlandsson Gbg 19 augusti 1953.

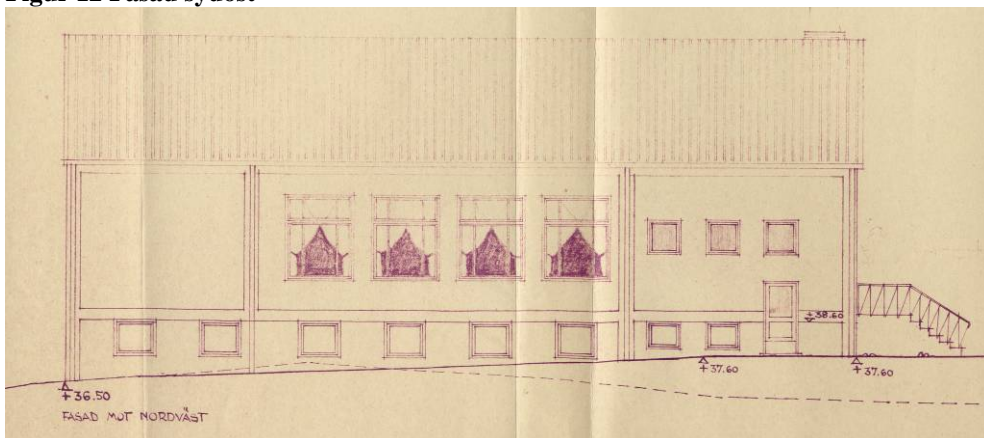
Figur 10 Fasad sydväst

Figur 11 Fasad nordöst

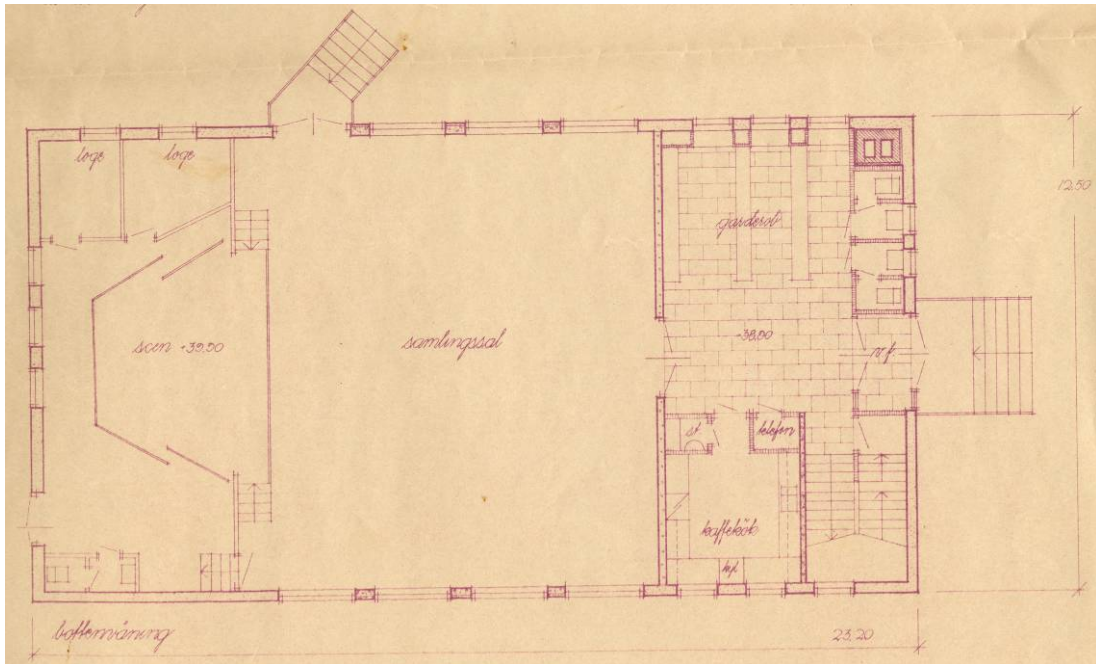

Figur 12 Fasad sydöst

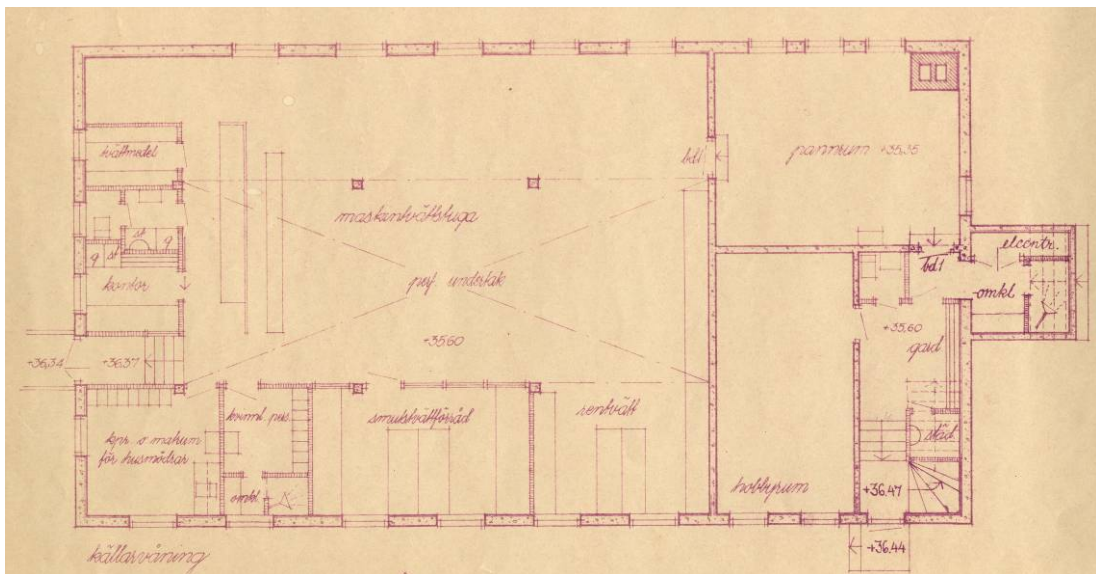

Figur 13 Fasad nordväst

b)

Figur 14 Planritning samlingslokal och kök

Figur 15 Källarvåning med andelstvätter

c)

Byggnadsbeskrivning

Utdrag från byggnadsbeskrivningen av Fräntorps Folkets Hus om 27 sidor, skriven av arkitekt Bo Wedenmark och undertecknad den 11 maj 1953.

- Grundbotten är av	Grus
- Grund och källare	Betong
- Byggnadsstommen	5 cm lättbetong.
- Mellanväggar	20 cm betongsten.
- Bjälklag över källare	14 cm betong + 7cm fyllning med sand.
- Mellanbjälklag övrigt	Över kök, 20 cm betong.
- Skorsten	Murtegel
- Tak konstruktion	Fackverkstakstol i form av 2-ledsbåge av trä
- Tak material	Högrött enkupigt taktegel, från Heby.
- Fasadbeläggning	Maskinstänkt serponitputs, slätputsade lister
- Sockel	Slätputs
- Fönster	Kopplade bågar i maskindraget glas.
- Fönsterbänkar	Västgötsk kalksten
- Dörrar	I ek
- Scen	Förhöjd
- Fondvägg för scen	Skjutbar vägg upphängd i skenor, fanerad
- Ridåskena	Skena för enkel ridå gjord för handdrift.
- Invändiga väggytor	Putsade, kök putsat.
- Golv	Ekparkett, foajé kalksten, kök linoleum
- Entré trappor	Av betong med belagd med sintrade plattor.
- Inne trappa	I ek
- Uppvärmning	Centralvärme, varmvattenpanna 22,8 kvm.
- Belysning	Elektrisk
- Ledningar	Vatten, gas och avlopp
- Kök	Luckor i målat lamellträ.
- Klosetter	Wc